

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija - logopedija) sutrumpintų studijų
programa, IV kursas

Žydrė Šiekštelienė

**DAUGIAKALBĖJE APLINKOJE GYVENANČIŲ MOKINIŲ KALBOS
SUTRIKIMAI IR SUNKUMAI**

Bakalauro darbas

Bakalauro darbo vadovė-
prof. dr. Regina Ivoškuvienė

2014

Bakalauro darbo santrauka

Šiame bakalauro darbe analizuojami daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos sutrikimai ir sunkumai.

Tyrime dalyvavo 51 pradinė klasių mokytojas, 17 lietuvių kalbos mokytojų, dirbančių 5-8 -ose klasėse ir keturi, mokyklose dirbantys logopedai.

Anketinės apklausos metodu ištirti daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos sunkumai ir sutrikimai. Norint, kad atsakymai būtų išsamesni ir požiūris į nagrinėjamą reiškinį tikslesnis, buvo pasirinktas interviu metodas, kuriuo apklausti logopedai. Analizuojant tyrimo duomenis buvo derinami kiekybiniai ir kokybiniai metodai. Atlikta statistinė duomenų analizė, ji papildyta logopedų pasisakymais, iliustruota mokytojų pateiktais pavyzdžiais ir mokinių rašto darbų pavyzdžiais.

Tyrimu nustatyta, kad daugiakalbė aplinka turi įtakos ir kartais neigiamos vaikų kalbos raidai. Dauguma apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad dėl kalbų interferencijos mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje, gana dažnai turi kalbos sunkumų. Jų kalba gramatiškai netaisyklinga, kalboje vartojami kelių kalbų žodžiai, netaisyklingas kirčiavimas, ypatingai dažnos ilgųjų ir trumpųjų balsių bei dvibalsių painiojimo klaidos (i-y; u- ū; uo-o; e, è, ie). Tai sukelia skaitymo ir rašymo sunkumų. Respondentų nuomone, rašymo problemos žymiai didesnės ir dažnesnės.

Kalbos sutrikimų daugiakalbė aplinka nelemia. Ji gali būti tik viena iš įtariamo kalbos sutrikimo priežasčių, bet ne pagrindinė.

Pedagogai pagal galimybes padeda mokiniams turintiems kalbos sunkumų: taisydami kalbančiojo klaidas, vaikui suprantama kalba paaiškindami užduotis. Daugumos respondentų nuomone, sunkumai savaime neišnyksta, jiems įveikti reikalinga logopedo pagalba. Įtarus sutrikimą, reikalingas ir Švietimo Pagalbos Tarnybos bei Vaiko Gerovės Komisijų įvertinimas, jų teikiamos rekomendacijos.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	2
Įvadas.....	4
1 skyrius. DAUGIAKALBĖS APLINKOS ĮTAKA VAIKO KALBOS RAIDAI.....	6
1.1 Įvairių autorių požiūris į daugiakalbystės reiškinį.....	6
1.1.1. Daugiakalbystės samprata.....	6
1.1.2. Kalbos išmokimo daugiakalbystės sąlygomis ypatumai.....	7
1.1.3. Kalbų interferencijos reiškinys.....	10
1.2 Kalbos sutrikimai ir sunkumai.....	13
1.2.1. Kalbos sutrikimų ir sunkumų samprata.....	13
1.2.2. Rašymo ir skaitymo sunkumai.....	14
2 skyrius. DAUGIAKALBĖJE APLINKOJE GYVENANČIŲ MOKINIŲ KALBOS SUTRIKIMAI IR SUNKUMAI.....	18
2.1. Tyrimo metodika.....	18
2.2. Tyrimo dalyviai.....	20
2.3. Tyrimo rezultatų kiekybinė ir kokybinė analizė.....	22
2.3.1. Daugiakalbės aplinkos įtaka vaiko kalbai.....	22
2.3.2. Daugiakalbiams būdingi kalbos sunkumai.....	26
2.3.3. Pagalba įveikiant kalbos problemas.....	34
Išvados.....	39
Literatūra.....	40
Summary.....	44
Priedai.....	45

Ivadas

Problema ir jos aktualumas. Dabartiniu metu visame pasaulyje daugiakalbystė vis labiau plinta, nes reikia bendrauti su kitomis kalbomis kalbančiais žmonėmis. Daugiakalbystės šaltinis yra mišrios kalbų atžvilgiu vedybos. Kai sutuoktinių kalbos skirtingos, tai vaikai kalba dviem, motinos ir tėvo kalbomis. Taip pat daugiakalbystė plečiasi su gyventojų emigracija į kitomis kalbomis kalbančius kraštus, kur mokiniai bendrauja gimtąja kalba, šeimose dar kita, o per spaudą, radiją ir televiziją informaciją gauna dabar dažniausiai anglų kalba.

Todėl vis dažniau lietuviškų mokyklų duris praveria mokiniai iš mišrių arba kitataučių ir kitakalbių šeimų. Tokių šeimų, kuriose vaikai jei ne kalba, tai bent girdi dvi, tris ar net keturias skirtingas kalbas vis daugėja. Paprastai tokiose šeimose viena ar daugiausia dvi kalbos tampa dominuojančios, kitos vartojamos mažiau ar tik tam tikroje aplinkoje, ar tik atitinkama tema, o mokyklose vaikai mokomi ne gimtąja kalba. Tai neišvengiamai tampa daugiakalbystės bei ją lydinių problemų ir sunkumų priežastimi.

Daugiakalbystės ir ugdymo negimtąja kalba klausimai yra labai svarbūs visame pasaulyje, o ypač Europoje. Poškienės, Juzelėnienės (2011) nuomone, Europos Sąjunga yra ta erdvė, kurioje daugiakultūriškumas ir daugiakalbystė tampa ne iššūkiu, o kasdienybe, kurioje čia ir dabar reikia spręsti problemas susijusias su tarpkultūriniu bendravimu ir tautinio identiteto išsaugojimu. Europos dokumentai tai skatina daryti per gimtosios kalbos puoselėjimą ir svetimų kalbų mokymąsi.

Daugiakalbystės reiškiniai pasaulyje išsamiai tyrinėjami, bet daugiakalbystės įvairovė mokslinius tyrimus dažnai apsinkina. Anot Balčiūnienės (2013), esama tiek įvairiausių daugiakalbystės variantų (mišri šeima svečioje šalyje, mišri šeima vieno iš tėvų šalyje, vienakalbė emigrantų šeima, vienakalbė ar daugiakalbė tautinių mažumų šeima, lygiagretus ar palaipsnis skirtingų kalbų įsisavinimas), kad net ir mokslininkams kyla klausimas: ką šiame nuolatos globalėjančiame pasaulyje galima laikyti dvikalbiu ar daugiakalbiu vaiku?

Anot Matuzevičienės (2000), daugiakalbystės problema ypač aktuali pietryčių ir rytų Lietuvoje, kur kitakalbiai sudaro žymią, o dažnai ir didesniąją gyventojų dalį. Nors šioje Lietuvos dalyje yra pakankamai lietuviškų mokyklų, o buvusiose rusiškose mokyklose jau atidarytos lietuviškos klasės norintiems mokytis valstybine kalba, susidariusi situacija pakankamai sudėtinga lingvistiniu požiūriu.

Westby ir Roman, (cit. Hallahan, Kauffman, 2003) teigia, kad mažumos kalbinėms grupėms priklausantiems vaikams gali tekti išmokti gyventi dviejuose pasauliuose, kai viename vartojama jų gimtoji kalba, o kitame- mokyklinė kalba.

Yra atlikta nemažai kalbos tyrimų, dažniausiai atspindinčių dvikalbystės problemas, bet šiuo

metu ypatingai daugėja mokinių, girdinčių ir vartojančių daugiau nei dvi kalbas. Pedagogai ir logopedai, dirbantys su daugiakalbiais vaikais susiduria su įvairiomis problemomis, todėl jiems kartais nepakanka žinių kaip mokyti daugiakalbius vaikus. Norint atrasti efektyvesnius daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių vaikų mokymo būdus, svarbu išsiaiškinti, kokią įtaką daugiakalbystė daro vaikų kalbos raidai. Kokie kalbos sunkumai ar sutrikimai būdingi daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams ir lankantiems lietuviškas bendrojo lavinimo mokyklas?

Tyrimo objektas - daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos sutrikimai ir sunkumai.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos sunkumus ir sutrikimus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę ir pedagoginę literatūrą apie daugiakalbės aplinkos įtaką vaiko kalbos raidai.
2. Atskleisti, kas būdinga mokiniams, gyvenantiems daugiakalbėje aplinkoje.
3. Ištirti daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos sutrikimus ir sunkumus.
4. Išsiaiškinti, kokios pagalbos gali tikėtis mokiniai, įveikdami kalbos sunkumus.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių teorinė analizė, respondentų anketinė apklausa, interviu, kiekybinė ir kokybinė surinktų tyrimo duomenų analizė, kokybinė rašto darbų pavyzdžių analizė.

Tyrimo dalyviai: Švenčionių rajono mokyklų (Pabradės „Ryto“ gimnazijos, Adutiškio vidurinės mokyklos, Švenčionėlių progimnazijos, Švenčionių pradinės mokyklos), esančių daugiakalbėje aplinkoje, pradinių klasių mokytojai, 5-8 klasių lietuvių kalbos mokytojai ir tose mokyklose dirbantys logopedai. Tyrimas atliktas 2014 metų kovo- balandžio mėnesiais.

Bakalauro darbo struktūra. Ši bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (50), santrauka anglų kalba. Tyrimo duomenis iliustruoja 3 lentelės ir 17 paveikslų. Prieduose pateikiamas anketos pavyzdys, interviu klausimai logopedams, interviu protokolai. Darbo apimtis – 44 puslapiai.

1 skyrius. DAUGIAKALBĖS APLINKOS ĮTAKA VAIKO KALBAI

1. 1. Įvairių autorių požiūris į daugiakalbystės reiškinių

1.1.1. Daugiakalbystės samprata

Daugiakalbystės reiškiniais domisi sociologai, psichologai, lingvistai, pedagogai ir kitų sričių specialistai. Esama įvairiausių daugiakalbystės apibūdinimų. Anksčiau daugiakalbystė buvo suprantama kaip dievo bausmė, o dabar ji laikoma išsimokslinimo požymiu. (Psichologijos atlasas, 2011). Šiuolaikiniame pasaulyje daugiakalbystė tampa neišvengiama realybe, kurią aiškiai apibrėžia Athanassiou (2006) vasario mėnesio parengtame Europos komisijos komunikate. Dokumentas atskleidžia daugiakalbystės reikšmę ir politiką, nubrėžia naujas strategijas, siūlo tam tikrus veiksmus. Europos Sąjunga išryškina daugiakalbystę kaip vertybę siekiant tarpkultūrinio dialogo.

Jacikevičius (1970) išskiria du daugiakalbystės formavimosi reiškinius. Daugiakalbystės sąvoką jis apibūdina kaip įvairių kalbų paplitimą žmonių kolektyvuose ir kaip atskirų asmenų mokėjimą bendrauti dviem, trimis ir t.t. kalbomis. Pirmuoju atveju sąvoka vartotina tik tada, kai tam tikra kolektyvo narių dalis yra dvikalbiai arba daugiakalbiai asmenys. Antruoju atveju daugiakalbystė - individualios psichikos reiškinys, kuriam būdinga: mokėjimas suvokti ir įsiminti informaciją įvairiomis kalbinėmis priemonėmis, kalbų sąveika, kalbų ir mąstymo tarpusavio ryšiais.

Pasak Jacikevičiaus, daugiakalbystės terminas yra bendresnė sąvoka, kuri apima „Dvikalbystės“, „Trikalbystės“ ir kitas rūšines sąvokas. Kalbant apie daugiakalbystę, daugelis autorių mini ir dvikalbystės sąvoką. Šiame darbe taip pat paraleliai vartojamos abi sąvokos.

Daugiau kaip dviejų kalbų mokėjimas vadinamas daugiakalbyste (ang. multilingvizmas) (Athanassiou, 2006). Dvikalbystė dažniausiai apibrėžiama, kaip dviejų kalbų vartojimas. Tarptautinių žodžių žodyne (2005) dvikalbystė aiškinama, kaip dviejų kalbų vartojimas skirtingomis sąlygomis.

Psichologijos žodyne (1993) dvikalbystė apibūdinama, kaip mokėjimas vienodai natūraliai kalbėti dviem kalbomis ir alternatyvinis tų kalbų vartojimas tose pačiose bendravimo situacijose.

Dažniausiai abiejų kalbų išmokstama vienu metu, vaikystėje. Vaikas pasidaro dvikalbis, augdamas dvikalbėje arba daugiakalbėje aplinkoje. Dvi kalbas mokantis ir vartojantis vaikas vadinamas dvikalbiu, o vaikas mokantis daugiau kaip dvi kalbas vadinamas daugiakalbiu.

Hint (1989) tai pat teigia, kad dvikalbiu tampama mokantis kalbos šeimoje (iki 5-6 gyvenimo metų) arba kitos kalbos aplinkoje, bet ne pagal užsienio kalbos mokymosi metodiką. Pasak Hint, dvikalbystė- individo gebėjimas vienodai arba beveik vienodai gerai kalbėti (ir

mąstyti) dviem kalbomis. Tikras dvikalbis gali laisvai, net ir nuo pusės sakinio pereiti iš vienos kalbos į kitą.

Bendriausia prasme dvikalbystė (dvikalbiškumas, bilingvizmas) yra dviejų ar net trijų kalbų vartojimas, kalbėjimas keliomis kalbomis.

Anot Vilkienės (2011), daugiakalbystė- gebėjimas vienokiu ar kitokiu lygiu vartoti kelias kalbas. Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos vaikai neabejotinai yra įgiję kelių kalbų vartojimo kompetencijas, tomis kalbomis tenkina įvairius savo komunikavimo poreikius: bendrauja su draugais, skaito, kalba ar rašo darbe, naršo internete, žiūri TV laidas ir pan. Ji teigia, kad daugiakalbystės reiškinys taip pat būdingas ir Lietuvos tautinėms mažumoms.

Butler, Hakuta, Baker (cit. Dovgialo, 2012) mano, kad dvikalbystė, ar plačiau – daugiakalbystė – įvairialypis reiškinys, skirstomas į tipus pagal įvairius kriterijus, pavyzdžiui, pagal kalbos išmokimo laiką skiriama *ankstyvoji ir vėlyvoji* daugiakalbystė, pagal kalbos vartojimo aktyvumą – *aktyvioji ir pasyvioji* daugiakalbystė, pagal kalbinius gebėjimus – *receptyvioji ir produktyvioji* daugiakalbystė.

Daukšytė (1987), Jacikevičius (1970), Stasiūnaitė (2000), Mazolevskienė (2011) kalbų mokymosi požiūriu išskyrė ankstyvąją ir vėlesniąją dvikalbystę, o jos formavimosi būdų požiūriu - stichinę, mišriąją ir organizuotąją dvikalbystę.

Anot Kriaučiūnienės (2013), daugiakalbystė – visą gyvenimą trunkanti asmens kalbų repertuaro plėtra. Kiekvieno individo daugiakalbystės profilis susideda iš įvairių kalbų žinojimo įvairiais lygmenimis. Tai yra dinamiškas, visą individo gyvenimą trunkantis kalbinio repertuaro kaitos procesas.

Apibendrinus įvairių autorių apibrėžimus, galima teigti, kad šiuo metu vis dažniau vartojama platesnė daugiakalbystės sąvoka. Kartais dvikalbystės ir daugiakalbystės sąvokos vartojamos kaip sinonimai, o daugiakalbėje aplinkoje augantis vaikas gali tapti dvikalbiu ar daugiakalbiu.

1.1.2. Kalbos išmokimo daugiakalbystės sąlygomis ypatumai

Daugiakalbystės reiškinys pasižymi savybėmis, kurias tyrinėja psichologijos mokslas. Išmokus daugiau negu vieną kalbą ir jomis bendraujant, atsiranda tik dvikalbiams ir daugiakalbiams žmonėms būdingų psichinių reiškinų, kurių visai nepastebime vienakalbių žmonių bendravime. Prie tokių specifinių daugiakalbystės reiškinų priskirtini mokėjimai suvokti ir įsiminti informaciją įvairių kalbų priemonėmis, vertimai, kalbų sąveika, kalbų ir mąstymo tarpusavio ryšiai, daugiakalbystės įtaka asmenybės tobulėjimui ir kt.

Mazolevskienė (2011) remdamasi mišrių šeimų tėvų tyrimo duomenimis, teigia, kad vieno kalbų išmokimo recepto nėra. Jį lemia daugelis tarpusavyje susijusių veiksnių: vaiko charakteris, intelektas (ar vaikas atlieka jo amžiaus galimybes atitinkančias užduotis), ugdymosi gebėjimai (ar greitai vaikas įsidėmi ir panaudoja išmoktą medžiagą), temperamentas (vaikas yra ekstravertas, pasitikintis savimi ir drąsus, ar intravertas, uždaras, nepasitikintis), vaiko komunikacinės ir kalbinės patirtis (kaip šeima ir pats vaikas bendrauja su kitos kalbinės bendruomenės nariais, ar jis dalyvauja žaidimuose, kuriuose dialogas yra būtina sąlyga), mokymo intensyvumas ir stilius (vaikas pirmenybę teikia ramiai veiklai ar jam būtini stiprūs emociniai išgyvenimai), amžiaus ypatumai (jaunesnių vaikų savęs suvokimas yra labiau holistinis, jie mažiau susivaržę), nuostatos vienos ar kitos kalbos atžvilgiu, norai, aplinkybės, gyvenimo sąlygos. Pasak autorės, jei tėvai nepaiso šių veiksnių, nesudaro sąlygų vaikui tolygiai ir nepriekaištingai išmokti kalbos.

Daugelio mokslininkų nuomone, mokėjimas bendrauti dviem, trimis ir daugiau kalbomis nėra žmonėms duotas iš prigimties - jie turi jo išmokti. Išmokimas susijęs su suvokimo, atminties, mąstymo, dėmesio, jausmų ir kitais psichiniais procesais bei gabumais. Pasak Jacikevičiaus (1970), kalbos išmokimo sėkmę lemia daug veiksnių: socialiniai, bendrieji psichologiniai dėsniumai (išmokimo motyvacija), metodiniai kalbos išmokimo būdai, individualios psichinės individo savybės. Svarbią vietą mokantis kelių kalbų sudaro kalbiniai gebėjimai. Skirtingų rūšių (klausymas, kalbėjimas, skaitymas ir rašymas) bei lygių kalbinėje veikloje vyraujančios skirtingos operacijos ir skirtingi jas aptarnaujantys psichiniai procesai veikia kalbinius gebėjimus. Kalbėjimas antrąja kalba reikalauja ne vieno, o kelių išplėtotų gebėjimų. Skiriami du bendrieji kalbiniai gebėjimai, kurie tarpusavyje susiję – gebėjimas mąstyti antrąja kalba ir kalbos jausmas. Ypač svarbus vaidmuo tenka kalbos jausmui, kuris skirstomas į fonetinį, leksinį, gramatinį ir stilistinį.

Hochlerneris ir G. Eigeris (cit. Jacikevičius, 1970) lingvistiniais antrosios kalbos išmokimo gebėjimais laiko individualias psichines asmenybės ypatybes. Jos svarbios greitam ir lengvam žodinių ryšių susikūrimui, žodinės medžiagos struktūrinimui, funkciniam – lingvistiniam apibendrinimui ir kt. Remiantis šiomis psichinėmis ypatybėmis, skiriami penki lingvistinių gebėjimų komponentai: verbalinė atmintis; greitas lingvistinių apibendrinimų susidarymas, pasireiškiantis greitu svetimos kalbos jausmo susiformavimu; imitaciniai, stilistiniai, fonetiniai, leksiniai ir gramatiniai gebėjimai; adekvatus psichologinis požiūris; gebėjimas formalizuoti verbalinę medžiagą. Kalbėjimo svetima kalba sėkmę daugiausia lemia verbalinė atmintis ir imitaciniai gebėjimai, todėl, kad būtų mažiau sutrikimų kitakalbių mokinių rašto darbuose reikia ypatingai daug dėmesio skirti verbalinės atminties bei imitacinių gebėjimų ugdymui.

Kalbos raida priklauso ne tik nuo vaiko psichinių savybių, bet ir nuo kiekvieno žmogaus esančio šalia vaiko. Daugelis autorių pirmiausia pabrėžia tėvų įtaką mokantis kalbos.

Glebuviene (2002), Garšvienė (1993), Kaffemanas (1998) ir kiti autoriai pabrėžia bendravimo su vaiku svarbą nuo pat gimimo. Vaiko auklėjimas pirmaisiais jo gyvenimo mėnesiais neapsiriboja vien jo priežiūra. Vaikas mokomas žiūrėti, klausyti, ugdoma jo emocinė sfera; skatinama šypsotis, juoktis, skleisti balsingas reakcijas. Visa tai ir lemia iš dalies vaiko kalbinę raidą. Glebuviene (2002) ir kitų autorių nuomone, vaiko kalbos formavimąsi itin veikia aktyvioji aplinka, ypač suaugusiojo kalba, kurią vaikas girdi, jam adresuotos paskatos, kalbėjimą skatinančių situacijų gausumas. Gruzaitė (2000) pabrėžia, kad būtina kalbos plėtotės sąlyga-emocinis ir kalbinis bendravimas. Daugirdienė (2003) manymu, be bendravimo su suaugusiuoju vaikas negalėtų pradėti kalbėti, būtų tik garsų kompleksai. Anot jos, bendravimas padeda čiauškėjimo garsams pamažu virsti kalbos fonemomis ir jomis reiškiamais prasmingais žodžiais. Kalbinis bendravimas ir kalbos supratimas bei aktyvi kalba rutuliojasi iš lėto. Ši bendravimo forma pradeda megztis, kai vaikas supranta suaugusiųjų kalbą. Pasak Daugirdienės, kalbos lėtesnio lavėjimo priežastis gali būti ir tėvų klaidos- kalbama per mažai ar kalbama sudėtinga, gausia kalba. Tarp šio didelio srauto vaikas nesugeba suvokti žodžių reikšmės.

Wirth (1999) manymu, viena iš sulėtėjusios kalbos plėtotės priežasčių gali būti dvikalbystė šeimoje. Pasak autoriaus, dvikalbystė gali sukelti emocinius sutrikimus. Dėl jų gali sulėtėti kalbos raida, pasireikšti agramatizmai, šveplavimas, net mikčiojimas. Wirth (1999) mano, kad pirmiausia vaikas turi išmokti gimtosios kalbos, o antros ar trečios kalbos galima mokytis nuo ketvirtųjų gyvenimo metų, kai vaikas pradeda kalbėti daugiažodžiais sakiniais. Laikinas apsiribojimas tik gimtąja kalba yra pagrindas antrajai kalbai mokytis.

Remdamasi JAV Dartmouth'o koledžo mokslininkų tyrimais Mazolevskienė (2011) teigia, kad suėjus dvylikai mėnesių, susiformuoja vaiko klausos žemėlapis, o maždaug iki šešerių metų mentalinis fonetinis žemėlapis užpildomas visiškai. Todėl kuo vėliau vaikas supažindinamas su antra kalba, tuo mažiau galimybių, kad jis ją išmoks taip puikiai, kaip pirmąją. Šį praradimą gali kompensuoti didesnis stropumas, tačiau gebėjimas formuoti garsus nuo to nepagarės.

Glebuviene (2002) teigia, kad vaiko kalbos plėtotei didelę įtaką turi tokie veiksniai kaip vaikų amžius, lytis, ugdymo institucijos vieta, tėvų išsilavinimas, materialinė bei socialinė šeimos padėtis. Galima spėti, kad aukštesnio išsilavinimo tėvų namuose vaikus su turtingesnę aplinka: knygos, spaudos leidiniai, rašymo reikmenų gausa. Kuo žemesnis tėvų išsilavinimas, tuo, ko gero, skurdesnė namų kalbinė aplinka.

Gučas (1990) pažymi, kad vaiko vartojamos gramatikos formos ir jų tobulėjimas susijęs su jo žodyno gausumu. Kiek žodžių vaikas žino, supranta ir vartoja, priklauso nuo socialinės aplinkos, kalbinės atmosferos, kurioje jis auga, ir nuo lavinimo pastangų ugdyti jo kalbą. Pasak

Gučo, kaip plytą būtų sunku padaryti, neturint formos, taip ir mintį sunku išreikšti, neturint atitinkamų žodžių ir gramatikos priemonių. Kalba yra minties reiškimo forma. Tik tada, kai mintis išreikšta žodžiu, ji yra aiški ir tampa realybe kalbančiam ir kitiems- klausantiems.

Apibendrinus, galima teigti, kad vaiko kalbą formuoja psichinės savybės, kalbiniai gebėjimai ir didelę įtaką turi kiekvienas suaugęs žmogus, esantis šalia vaiko. Juo daugiau, juo įvairiau bendraujama su vaiku, juo anksčiau ir tiksliau jis įsisavina fonetinę, žodyninę ir gramatinę kalbos sandarą. Priešingai, be gero kalbos pavyzdžio, bendravimo ir nepakankamo rūpinimosi vaiko kalba, ji gali sutrikti atsilikti. Todėl, jei vaikas su mama kalba viena kalba, o su tėčiu kita, jis jau nuo mažens turi galimybę mokytis dviejų kalbų, tačiau jam tenka susidurti su kalbų interferencijos reiškiniu.

1.1. 3. Kalbų interferencijos reiškiny

Kad žmogus galėtų suprasti ir kalbėti kokia nors kalba, jo atmintyje turi būti įtvirtinta tam tikra kalbos ženklų sistema: ženklų savitarpio derinimo taisyklės, ryšių su vaizdu dėsninukai, sudaryti kalbos formų ir jų derinimo įgūdžiai, tarties ir rašymo įgūdžiai. Daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys vaikai jau nuo vaikystės turi galimybę išmokti kelias kalbas. Vieni mano, kad tai privalumas, kiti užsimena apie pavojų, kad vaikas gali gerai nemokėti nė vienos kalbos.

Kalbėdami apie reiškinių, kada viena kalba trukdo kitai kalbai, psichologai vartoja *interferencijos* terminą. Ivoškuvienės, Makauskienės (2011) nuomone, interferencijos reiškiny tai – dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis ryšys.

Įvairių autorių požiūris į daugiakalbystės reiškinių ir interferencijos požymius skirtingas. Vieni autoriai teigia, kad daugiakalbystė turi teigiamos įtakos asmenybės tobulėjimui. Tai dažniausiai neeilinių gabumų žmonės. Kiti teigia, kad vaikų vienos ar kitos kalbos raida vėluoja palyginus su kitais bendraamžiais. Esama nuomonių, kad dvikalbystė ar daugiakalbystė dažnai tampa įvairių kalbos problemų priežastimi.

Vabalas-Gudaitis (1989) teigia, kad dvi kalbos gali sąmonėje funkcionuoti autonomiškai, net mąstyti galima viena arba kita kalba visai atskirai. Dvikalbiškume kiekvienas vaizdinys bei mintis yra susijusi su dviem ekvivalentinėmis kalbinėmis išreiškimo formomis. Mąstant tos dvi išreiškimo kalbinės formos rungtyniauja, stengiasi viena kitą išstumti. Todėl sunku išreikšti mintį, atpasakoti, atsiranda kalbėjimo lėtumas, klaidingas žodžių supratimas, iškraipymas, skolinimas iš vienos kalbos kitai, keistas minčių jungimas ir kitoniškos gramatinės bei stilistinės klaidos. Blochowskis (cit. Vabalas-Gudaitis, 1989) savo stebėjimais patvirtina, kad svetimų kalbų įtaka vaikystėje blogai veikia gimtosios kalbos mokymąsi, trukdo žodžių atgaminimą, apsunkina mąstymą, veda į žodžių painiavą, į stilistines klaidas. Tik kai gimtoji kalba sutvirtėja

ir pasiekia aukštojo laipsnio, būtent apie 12 metų, reikėtų pradėti svetimų kalbų mokymą.

Hint (1989) manymu, dvikalbystė turtina, nes didesnis perėjimas prie pasaulinės kultūros bei informacijos šaltinių. Tačiau vaikas tam tikra prasme yra, kalbos mokymosi mašina, genetiškai užprogramuotas mokytis vienos (kurios nors) kalbos, o ne iš karto dviejų. Jei bendrauti kita kalba pradama dar prieš suvokiant gimtosios kalbos stiliaus niuansus, tai gimtoji kalba gali likti stilistiškai neišlavėjusi. Skirtingas dviejų kalbų garsų inventorių teikia vaikui didelį analizavimo krūvį- vaikas turi skirti kur kas daugiau panašių garsų negu vaikas, augantis vienkaltėje aplinkoje. Jei vaikas susidoroja su tokiomis problemomis, jis turi duomenų išmokyti kalbėti dviem kalbomis be akcento. Hint (1989) vartoja puskalbystės sąvoką. Puskalbystė - yra vaiko (taip pat ir suaugusio žmogaus), veikiamo dviejų kalbų, nemokėjimas aiškiai reikšti minčių nė viena kalba. Jis išskiria tokius puskalbystės požymius:

- Nepakankamas sąvokų susiformavimas ir žemas abstraktaus mąstymo lygis.
- Gramatinių ryšių nesuvokimas ir nesugebėjimas sudaryti taisyklingų sakinių.
- Nepakankama kalbos padargų koordinacija.

Yra didelis skirtumas ar vaikas auga veikiamas gimtosios kalbos, ar dviejų kalbų ritmo. Dėl dviejų kalbų ritmo kalbos padargų koordinacija nėra tiksli, gali atsirasti net koordinacijos sutrikimų, kurių padarinys yra mikčiojimas ir kiti kalbos sutrikimai.

Pasak Hint (1989) ir kitų autorių nuomone, dvi kalbos apsunkina ir sąvokų formavimąsi. Dvikalbio vaiko žodyno atsargos didesnės negu bendraamžio, augusio vienkaltėje aplinkoje. Tačiau iki galo susiformavusių sąvokų dvikalbis vaikas turi mažiau ir jomis operuoja netvirtai.

Pupkis (1980) taip pat teigia, kad kalbos klaidų šaltinis- kitos kalbos. Visais laikais, skolindamos kaimynėms daiktus, kurių tos neturi, perduoda ir žodžius, tuos daiktus įvardijančius. Vienos tautos žmonės išmoka kaimynų kalbą ir per dvikalbystę pasisavina kaimynų kalbos žodžių reikšmių, žodžių darybos tipų, gramatikos elementų:

- Neigiamas reiškiny- fonetikos elementų skolinimas;
- Leksikos svetimybės;
- Gramatiniai vertiniai.

Jis skirsto kalbos klaidas į 6 dideles grupes: *tarties*, *kirčiavimo*, *leksikos*, *žodžių darybos*, *morfologijos*, *sintaksės*.

Dviejų kalbų vartojimas vaikui gali kelti didelę įtampą, nes jis privalo nuolat būti pasirengęs reaguoti abiem kalbomis. Dauguma autorių mano, kad dviejų kalbų našta vaiką mažiau traumuoja, jeigu jam skiriama daugiau dėmesio ir jei abiejų kalbų sritys atskiriamos-vienoje situacijoje viena kalba, kitoje- kita, su tėvais -vien kalba, su mokytoju-kita.

Balčiūnienės (2013) nuomone, daugiakalbių vaikų kalbinę raidą reikėtų vertinti labiausiai

susitelkiant ne į konkrečios kalbos specifiką, o į kalbinę aplinką ir bendruosius kalbinius vaiko gebėjimus. Ji siūlo surinkti informaciją iš tėvų kokiomis kalbomis ir kiek laiko vaikas bendrauja namuose, darželyje ar mokykloje, su draugais, skaito, žiūri televizorių, žaidžia kompiuterinius žaidimus ir pan. Ši informacija padeda nustatyti kiekvienos vaiko kalbos galią ir poveikį kitoms kalboms. Jeigu nesama kalbos raidos sutrikimų ir vaikas auga turtingoje kalbinėje aplinkoje (su juo pakankamai bendraujama, skiriama laiko kalbiniam žaidimams, dainelėms, pasakoms, knygų skaitymui), dažniausiai visiškai sėkmingai išmokstamos kelios gimtosios kalbos.

Mazolevskienė (2011) teigia, kad mokėdamas dvi kalbines sistemas vaikas gali lengviau išmokyti naujų užsienio kalbų, plačiau žvelgti į pasaulį, kitų šalių kultūras. Ji pateikia įdomų faktą, kad nėra įrodymų, jog dvikalbystė kenktų netgi kalbos raidos sutrikimų turinčiam vaikui.

Kalbant apie kalbų mokymo metodikas, interferencija traktuojama kaip neigiamas nesąmoningo ankstesnės lingvistinės patirties perkėlimo rezultatas, kaip stabdanti gimtosios kalbos įtaka, apsunkinanti sėkmingą antrosios mokomosios kalbos sistemos įsisavinimą. Stasiūnaitė (2000) skiria net 7 interferencijos rūšis:

- fonetinę (fonetinę – fonologinę) – netaisyklingas balsių ir dvibalsių tarimas, tarimas pritaikant gimtosios kalbos taisykles, vienu garsų keitimas kitais;
- gramatinę – linksnių, giminių vartojimo klaidos; žodžių derinimo, prielinksnių, priešdėlių vartojimo klaidos;
- leksinę – semantinę – netikslus žodžio reikšmės, svetimybų vartojimas.
- morfologinę – galūnių supaprastinamas, netaisyklingas galūnių vartojimas, žodžių trumpinimas, sangražos dalelytės vartojimo klaidos ir t.t.;
- sintaksinę – žodžių tvarkos sakinyje keitimas;
- stilistinę;
- frazeologinę.

Karlsson (cit. Mazolevskienė, 2011) nuomone, vaiko dvikalbystė yra nulemiama fakto, ar abu tėvai moka vienas kito gimtąsias kalbas. Jei vaikui gimus abu tėvai individualiai su juo kalba savo gimtosiomis kalbomis, tai vaikas šias abi kalbas vienu metu ir išmoksta. Vaiko smegenys natūraliai priima abi kalbas.

Dvikalbystės naujovėmis besidominti germanistė Sirtutyte (cit. Kabošytė, 2013) teigia, kad visi sunkumai ir minusai, su kuriais susiduria dvikalbiai vaikai, paprastai yra tik laikini. Vaikas iš mišrios dvikalbės šeimos gali šiek tiek atsilikti, jo gimtoji kalba vystysis lėčiau, tačiau vėliau atsirinkus, jo kalbinis intelektas sparčiai tobulės. Įveikę kalbines kliūtis ikimokykliniame amžiuje, vėliau yra daug pažangesni, imlesni naujovėmis.

Bruner, Karlsson, Einon's, (cit. Mazolevskienė, 2011) teigimu, nieko baisaus, jei vaikas mokosi kelias kalbas vienu metu, ypač jei jo elementarūs poreikiai patenkinti ir jis jaučiasi

puikiai. Vaikui lengviau mokytis savo motinos ir tėvo gimtosios kalbos, kai tiek motina, tiek tėvas bendrauja su vaiku kiekvienas savo gimtąja kalba atskirai. Jei vaikas yra gabus, jis greitai orientuojasi kaitaliodamas kalbas.

Apibendrinus įvairių autorių požiūrį, galima pastebėti, kad vieni autoriai teigia, kad interferencijos reiškinys turi neigiamą poveikį vaiko kalbai, o kitų nuomone, vaikas be problemų gali vartoti kelias kalbas ir nebūtinai susidurti su minėtu reiškiniu. Manau, kad formuojantis daugiakalbystei, kalbos mažesnę ar didesnę įtaką daro viena kitai visada, tik gabesni žmonės su šiomis problemomis susidoroja greičiau, o mažiau gabūs su kalbos interferencija kovoja ilgiau.

1.2. Kalbos sutrikimai ir sunkumai

1.2.1. Kalbos sutrikimų ir sunkumų samprata

Skiriamos trys raidos sutrikimų grupės: negalių, sutrikimų, sunkumų. Pagal naują klasifikaciją sutrikimų grupei priskiriami ilgalaikiai mokymosi (skaitymo, rašymo, matematikos mokymosi), o taip pat elgesio ir emocijų, kalbos ir kalbėjimo sutrikimai, kurie pasireiškia įsisavinant mokymosi programą. Mokiniai turintys problemų dėl nepalankios kalbinės aplinkos priskiriami *mokymosi sunkumų grupei*. Šiai grupei priskiriami mokiniai, kuriems dėl nepalankios (kultūrinės/kalbinės, pedagoginės, socialinės-ekonominės) aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant Bendrojo ugdymo programas. (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317)

Hallahan, Kauffman (2003) manymu, kalbos ar kalbėjimo sutrikimai, kurie būdingi tam tikro krašto, socialinės grupės ar kultūrinės, etninės grupės atstovams, nelaikomi sutrikimais. Pičukane (2014) teigia, kad problemas, atsiradusias dėl kelių kalbų vartojimo, aplinkiniai dažnai supranta kaip žinių nebuvimą arba kalbos sutrikimus, tačiau taip nėra.

Kudrovos (2014) nuomone, daugiakalbystė dažnai tampa specifinių kalbos klaidų priežastimi. Tai gali būti įvairios garsų tarimo klaidos, vaikams sunku atlikti garsinės analizės ir sintezės užduotis, o vėliau ir rašyti.

Giedrienė (1986), Poluškina (2010), Volkova (2007), Garšvienė, Ivoškuvienė (2003) teigia, kad dėl nepalankios kalbinės aplinkos, gali būti nepakankamai išlavėjusi vaikų foneminė klausa. Todėl daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams dažnai būdingi fonologinių sutrikimų požymiai. Jie klysta, paprašyti pasakyti ar tam tikras garsas yra žodyje, ar ne. Gedutienė (2010) pabrėžia, kad fonologinio supratimo užduotims atlikti būtina: a) suprasti, ko prašoma užduotimi; b) išlaikyti atmintyje užduoties atlikimo instrukciją, taip pat lingvistinius vienetus ir jų seką (žodžius, skiemenis ar garsus), su kuriais reikia atlikti tam tikras pažintines operacijas; c) suvokti išskirti kalbos garsus, palyginant atskirti ir išaiškinti subtilius sakininės

kalbos žodžių skirtumus (kaip antai galva – kalva, batonas – betonas), sutelkti sąmoningą, valingą dėmesį į žodžių struktūrą.

Problemų padaugėja mokantis rašyti, nustatant garsų nuoseklumą žodyje, todėl 3-4 klasėse dažniausiai nustatomi rašymo sutrikimai.

Foneminės klausos neišlavėjimas lemia ir klaidingą kalbos prasmės suvokimą ir kalbėjimo trūkumus. Vaikai nuolat girdėdami netaisyklingą tėvų ar kitų suaugusiųjų garsų tarimą, išmoksta juos tarti lygiai taip pat, nors objektyvių priežasčių - kalbos padargų trūkumų nėra.

Apibendrinus, galima teigti, kad kitos kalbos turi įtakos foneminės klausos, girdimojo suvokimo nepakankamumui. O neišlavinta foneminė klausa viena iš fonologinių sutrikimų priežasčių. Bet dėl nepalankios kalbinės aplinkos atsirandantys kalbos trūkumai nepriklauso sutrikimų grupei. Pagal naują klasifikaciją mokiniai turintys problemų dėl nepalankios kalbinės aplinkos priskiriami mokymosi sunkumų grupei.

1.2.2. Skaitymo ir rašymo sunkumai

Anot Giedrienės, Monkevičienės (1995) skaitymas ir rašymas sudėtingas psichinės veiklos procesas, kuriame dalyvauja įvairios funkcinės sistemos: akustinė (kalbos suvokimas), motorinė (kalbos padargų judinimas, atliekant garsinę analizę prieš rašant), regimasis suvokimas (raidžių ir žodžių atpažinimas, susiejimas su vaizdiniais), garsų sintezė. Tik pasiekus sakytinės kalbos lygį, galima sėkmingai išmokti skaityti ir rašyti.

Skaitymo ir rašymo sutrikimai, remiantis pedagogine sutrikimų ir negalių klasifikacija, priskiriami mokymosi sutrikimams (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317), o pagal logopedinę klinikinę ir psichologinę klasifikaciją, jie priskiriami rašytinės kalbos sutrikimams.

Skaitymo ir rašymo sutrikimams apibūdinti logopedijos mokslas vartoja *disleksijos ir disgrafijos* sąvokas.

Skaitymo sutrikimui būdinga (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317):

1. žodžių skaitymo sunkumai:

1.1. raidžių, skiemenų praleidimai, keitimai, pridėjimai; 1.2. raidžių formos, eiliškumo žodyje ir skaitymo krypties reversijos; 1.3. ribotas visuminis vizualinis žodžių atpažinimas; 1.4. spėjama žodžio pradžia; perskaičius žodžio pradžią, neteisingai spėjama kita žodžio dalis.

2. sklandaus skaitymo sunkumai:

2.1. skaitoma paraidžiui arba skiemenuojant; 2.2. skiemenų, žodžių ir žodžių junginių kartojimas; 2.3. labai lėtas arba greitas (kai tai trukdo teksto suvokimui) skaitymo tempas; 2.4.

nepaisoma žodžio, sakinio ribų, skyrybos ženklų; 2.5. pametamas skaitomas žodis, eilutė, negebama perkelti žvilgsnio; 2.6. žodžių praleidimai arba nesamų pridėjimai.

3. teksto supratimo sunkumai:

3.1. nesuprantamos tikslios perskaitytų žodžių reikšmės, žodžių junginių, sakinių prasmės; 3.2. skaitant nepasinaudojama tekstinėmis užuominomis; 3.3. sunkiai suprantami tekste esančių atskirų minčių ryšiai; 3.4. sunkiai suprantama pagrindinė teksto mintis; 3.5. nesuvokiamas teksto stilius ir paskirtis.

Ambrukaitis (2000) nurodo, jog sėkmingam mokymuisi skaityti būtinos tam tikros prielaidos. Visų pirma turi būti pakankamai išsivysčiusi mokinio šnekamoji kalba. Ypač svarbus vaidmuo tenka klausai, gebėjimui suvokti iš klausos. Taigi skaitymo įgūdžių lygį lemia visapusiški raidos ypatumai.

Bart (2006) nurodo, kad skaitymui ypatingą vaidmenį turi girdimasis suvokimas ir gebėjimas analizuoti bei aprobuoti kalbinę informaciją. Jei gerai susiformavusi vaiko klausa ir artikuliaciniai vaizdiniai, tai padeda jam atskirti prasminius garsus ir tie kurie savyje prasmės neturi.

Volkova (2007) taip pat pabrėžia foneminės klausos svarbą, juk iš daugelio garsų skaitančiajam reikia atrinkti tinkamus garsus ir juos atpažinti pagal požymius.

Poluškina (2010) teigia, kad skaitymo ir rašymo sutrikimų priežastys tos pačios. funkcinėms skaitymo ir rašymo priežastims gali būti somatiniai susirgimai, netinkama aplinkinių kalba, dvikalbystė, nepakankamas suaugusiųjų dėmesys vaiko kalbos vystymuisi, kalbinių kontaktų nebuvimas. Tačiau daugelis autorių rašymą laiko sunkesniu procesu.

Pasak Giedrienės (2011) klausantis kitų kalbos arba rašant pagal diktavimą yra atliekama fonologinės informacijos analizė (garsinė žodžio analizė) ir nustatoma garsų seka žodyje. Toks procesas įgalina suvokti žodžio reikšmę ir užrašyti išgirstą žodį. Šis procesas sudėtingas tuo, kad kalbos garsai skamba labai trumpai, kartais kito kalbėtojo ištariami netiksliai, suveltai ar ypač greitai. Dėl šių priežasčių, nesant susiformavusių gimtosios kalbos foneminių vaizdinių ir esant nevisavertei fonologinei atminčiai, sutrinka ne tik garsinės žodžio sudėties, bet ir žodžio reikšmės suvokimas klausantis ir, suprantama, žodžio užrašymas.

***Rašymo sutrikimui būdinga* (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317) :**

1. Žodžio struktūros iškraipymas- praleidžia, keičia, prirašo raides ar skiemenis;
2. Raidžių formos, eiliškumo žodyje ir rašymo krypties reversijos;
3. Rašybos taisyklių netaikymas;
4. Sunkumai perteikti mintį raštu;
5. Neįskaitomas arba sunkiai įskaitomas raštas.

Garšvienė (1993) išskiria tokias specifines klaidų grupes, lemiančias disgrafijos atsiradimą:

Pirma klaidų grupė - panašaus skambesio ir artikuliacijos garsų sukeitimai rašant. Mokiniai, blogai suvokiantys fonemas, neskiria ilgųjų – trumpųjų balsių, e – è, painioja dvibalsius ie ir ei, uo su o, u. Unčiūrys (1988), Matuzevičienė (2000) savo darbuose minėjo, kad šių klaidų gali daryti mokiniai, paveikti slavų kalbų įtakos. Nustatyta, kad sunkiausia iš klausos skirti skardžiuosius ir dusliuosius porinius priebalsius (t – d, p – b, g – k).

Antra klaidų grupė – tai žodžių struktūros iškraipymo klaidos (raidžių, skiemenų praleidimas, nereikalingų prirašymas, dviejų žodžių sujungimas į vieną, žodžio dalių rašymas atskirai raidžių sukeitimas vietomis. Tai sutrikusios garsinės analizės ir sintezės pasekmė. Diktuojamas žodis labai trumpai skamba ir mokiniui sunku suvokti jo raidžių išdėstymą.

Trečia klaidų grupė – grafinės klaidos. tai gana dažnos optiškai panašių raidžių painiojimo klaidos (o – a, d – g, m – n, b – d, k – t, d – p, ir kt.). Pastebimi raidžių elementų praleidimai, papildomų elementų prirašymai. Šių klaidų atsiradimo priežastis – netvirti ryšiai tarp garso ir raidės, regimojo suvokimo ir erdviųjų vaizdinių trūkumas. Optiškai panašių raidžių painiojimas atsiliepa skaitymo ir rašymo kokybei, stabdo mokinių kalbinį mąstymą.

Ketvirta klaidų grupė – gramatinės klaidos. Manoma, kad mokinių turinčių rašytinės kalbos sutrikimų, rašto darbuose daug ne tik fonetinio pobūdžio klaidų, bet ir gramatinių klaidų. Didžiausią morfologinių klaidų skaičių sudaro a, e, i ū rašymas žodžio gale. Dažnai mokiniai klysta rašydami raides, žyminčias supanašėjusias priebalses, stebima silpna linksnių samprata. Šių klaidų priežastis netobula leksinė – gramatinė kalbos sandara, dėl ko sunku rasti giminišką žodį, išskirti klausimą, suprasti gramatinius žodžio požymius.

Manoma, kad kitakalbių mokinių rašto darbuose yra ne tik fonetinio pobūdžio klaidų bet ir morfologinių klaidų daugiau negu vienakalbių rašytinėje kalboje. Giedrienė, Monkevičienė (2011) pabrėžia, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių rašymui labiausiai gali pasireikšti akustinės ir semantinės disgrafijos požymiai.

Tiesioginio tarimo trūkumų atsispindėjimo rašte negalima nustatyti, tačiau tarp šnekamosios kalbos ir rašymo yra glaudus ryšys. Rašomoji kalba yra atsiradusi iš šnekamosios kalbos. Rašyti ir skaityti išmoksta jau kalbantis vaikas. Vaikams kurių pažeista foneminė klausia, arba ji vystosi pavėluotai, žodžių analizės ir sintezės įgūdžiai formuojasi labai sunkiai. O mokėjimas gerai analizuoti žodžio sudėtį garsais, yra būtina sąlyga išmokti rašyti. Turint omenyje, kad žmogaus klausia sunkiau diferencijuoja svietimos kalbos garsus, kurių nėra gimtojoje kalboje, Matuzevičienės manymu (2000), kitakalbiai vaikai be specialaus paruošimo dažniau klysta rašte diferencijuodami e, è, ilguosius, trumpuosius balsius, dvibalsius.

Apibendrinus, galima teigti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys vaikai gramatinę kalbos struktūrą įsisavina nuolat girdėdami ir kartodami, savarankiškai vartodami savo kalboje tam tikras konstrukcijas. Jų leksika turtėja bendraujant, tačiau tartis, net ir esant pilnaverčiam foneminiam suvokimui, be specialaus mokymo gali išlikti netaisyklinga. Tai yra ne tarimo sutrikimai, o specifiniai balsių, dvibalsių bei gimtojoje kalboje nesančių garsų tarimo netikslumai. Tariant netaisyklingai dažnai yra ir netaisyklingai rašoma.

Kaip jau minėta, pagal naują klasifikaciją mokiniai turintys problemų dėl nepalankios kalbinės aplinkos priskiriami mokymosi sunkumų grupei (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317). Taigi apžvelgus kalbos sutrikimus, galima teigti, kad daugiakalbė aplinka kalbos sutrikimų nelemia, šie vaikai gali turėti mokymosi sunkumų, kurie primena sutrikimų požymius.

2 skyrius. DAUGIAKALBĖJE APLINKOJE GYVENANČIŲ MOKINIŲ KALBOS SUTRIKIMAI IR SUNKUMAI

2.1. Tyrimo metodika

Šiame darbe derinami kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai, nes anot Kardelio (2005) kokybinis ir kiekybinis metodai leidžia į problemą pažvelgti iš įvairių pusių. Kokybinis metodas - į gylį, o kiekybinis - į plotį.

Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokie kalbos sunkumai ir sutrikimai būdingi vaikams gyvenantiems daugiakalbėje aplinkoje.

Buvo sudarytos pusiau uždaros anketos mokytojams. Pasirinkta Likerto skalė, kad respondentai pažymėtų atsakymus, kurie geriausiai apibūdintų teiginį. Mokytojai turėjo galimybę įrašyti savo nuomonę ir pateikti pavyzdžių. Kuriant anketą, teiginiai buvo atrenkami iš mokslinės literatūros šaltinių, remiantis Daukšytės (1987), Mazolevskienės ir Monkevičienės (2011), Garšvienės ir Ivoškuvienės (1993), Poluškinos (2010), Volkovos (2007) išdėstytomis mintimis. Apklausos raštu metodas - patogiausias būdas apklausti bendrojo lavinimo mokyklų mokytojus ir galimybė- greitai ir lengvai surinkti daug duomenų.

Anketą sudarė 14 klausimų blokų (1 priedas):

1. Pirmuoju klausimų bloku siekiama išsiaiškinti respondentų demografiniai duomenys: amžius, darbo stažas, lytis, dėstomas dalykas, su kelintos klasės mokiniais dirba respondentas.
2. Antruoju klausimų bloku išsiaiškinama informacija apie klasę (mokinių skaičių klasėje, kiek klasėje yra mokinių iš daugiakalbės aplinkos, kiek iš jų turi kalbos problemų, kiek jų lanko logopedines pratybas ir kokias kalbas jie vartoja).
3. Trečiuoju klausimų bloku respondentų prašoma paaiškinti, kaip supranta sąvokas: *daugiakalbė aplinka*, *kalbos sunkumai*, *kalbos sutrikimai*, nes nuo jų supratimo priklausys vėlesni atsakymai į anketos klausimus.
4. Klausimas, kuris padeda išsiaiškinti ar daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai.
5. Penktąjį klausimų bloką sudaro 7 teiginiai, padedantys atskleisti, kas būdinga daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams.
6. Šeštąjį klausimų bloką, sudaro 9 teiginiai, padedantys atskleisti, kas būdinga mokinių sakytinei kalbai.
7. Septintąjį klausimų bloką sudaro 8 teiginiai, atskleidžiantys daugiakalbių mokinių skaitymo sunkumus.

8. Aštuntąjį klausimų bloką sudaro 9 teiginiai, padedantys išsiaiškinti mokinių rašymo problemas.
9. Devintąjį klausimų bloką sudaro 5 teiginiai, atskleidžiantys būdingiausias balsių ir dvibalsių painiojimo klaidas.
10. Dešimtąjį klausimų bloką sudaro 5 teiginiai, atskleidžiantys būdingiausias priebalsių painiojimo klaidas.
11. Vienuoliktąjį klausimų bloką sudaro 9 teiginiai, padedantys išsiaiškinti daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių gramatines klaidas.
12. Dvyliktąjį klausimų bloką sudaro 4 teiginiai, atskleidžiantys, kas padeda įveikti kalbos sunkumus mokymosi procese.
13. Tryliktąjį klausimų bloką sudaro 4 teiginiai, atskleidžiantys respondentų požiūrį į kalbos problemų įveikimo galimybes.
14. Keturioliktąjį klausimų bloką sudaro 7 teiginiai, padedantys išsiaiškinti, kas svarbu, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių vaikų lietuvių kalbos ugdymas būtų efektyvus.

Siekiant giliau išanalizuoti nagrinėjamą reiškinį, buvo apklausti ir tose mokyklose dirbantys logopedai. Pasirinkta nestandardizuota apklausa interviu metodu. Parengti 8 atviro tipo klausimai (2 priedas), kuriais siekiama išsiaiškinti, kokių problemų turi mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje ir lankantys logopedines pratybas, kokie kalbos sunkumai ir sutrikimai jiems būdingi ir kaip juos galima įveikti.

Tyrimo duomenys buvo fiksuojami raštu. Logopedų vardai neminimi. Atsakymai užkoduoti pavadinimais (Log1, Log2, Log3 ir Log4). Respondentų kalba netaisyta. Interviu truko 15-20 minučių. Interviu protokolai atspausdinti kompiuteriu (3 priedas). Logopedų nuomonė papildo, patikslina pradinių klasių ir lietuvių kalbos mokytojų, dirbančių 5-8 klasėse nuomonę apie daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos problemas. Bendros atrastos tendencijos padeda susidaryti teisingesnę nuomonę apie tiriamąjį objektą. Kai kuriuos teiginius iliustruoja mokytojų pateikti pavyzdžiai ir surinkti mokinių rašto darbai.

Duomenys analizuojami paraleliai, nagrinėjama mokytojų nuomonė, ji papildoma logopedų interviu teiginiais, bei iliustruojama mokinių rašytinių darbų pavyzdžiais.

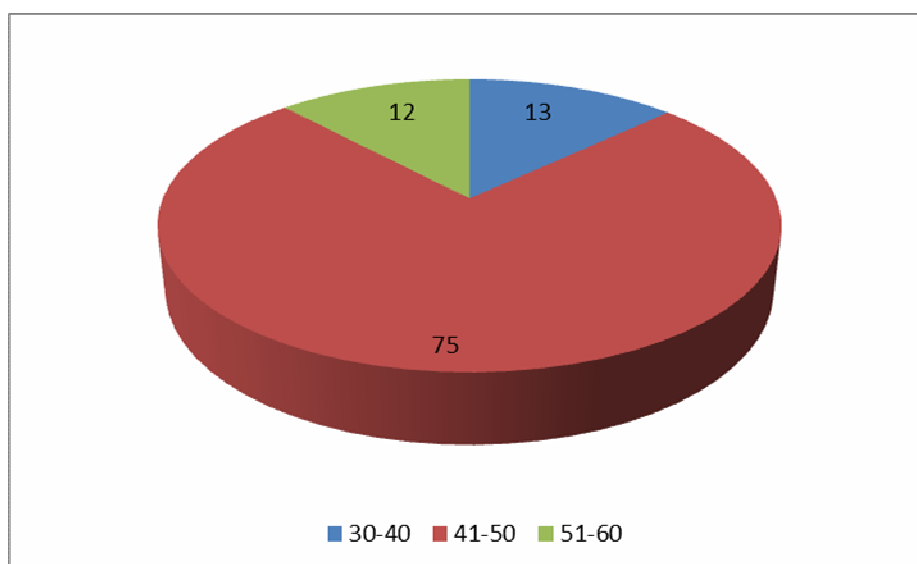
Gautiems duomenims vaizduoti pasitelktos Windows Microsoft Word ir Windows Microsoft Excel programos.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyviai - pradinį klasių mokytojai, 5-8 klasių lietuvių kalbos mokytojai ir tose mokyklose dirbantys logopedai. Tyrimo eigoje daugelis lietuvių kalbos klasių mokytojų atsisakė dalyvauti tyrime, nes pasakė kad daugiau problemų turi su vienkaliais mokiniais, o daugiakalbiai jokių ypatingumų nesukelia. Kai kurie pradinį klasių mokytojai atsisakė, nes dėl sumažėjusio vaikų skaičiaus mokyklose, jie neturi savo klasės. Keletas pradinį klasių mokytojų moko tik lietuvių kalbos, viena mokytoja turi tik muzikos pamokas, kita tik- pasaulio pažinimo pamokas.

Išdalinta 92 anketos, gražinta 68. Visi tiriamieji yra moterys.

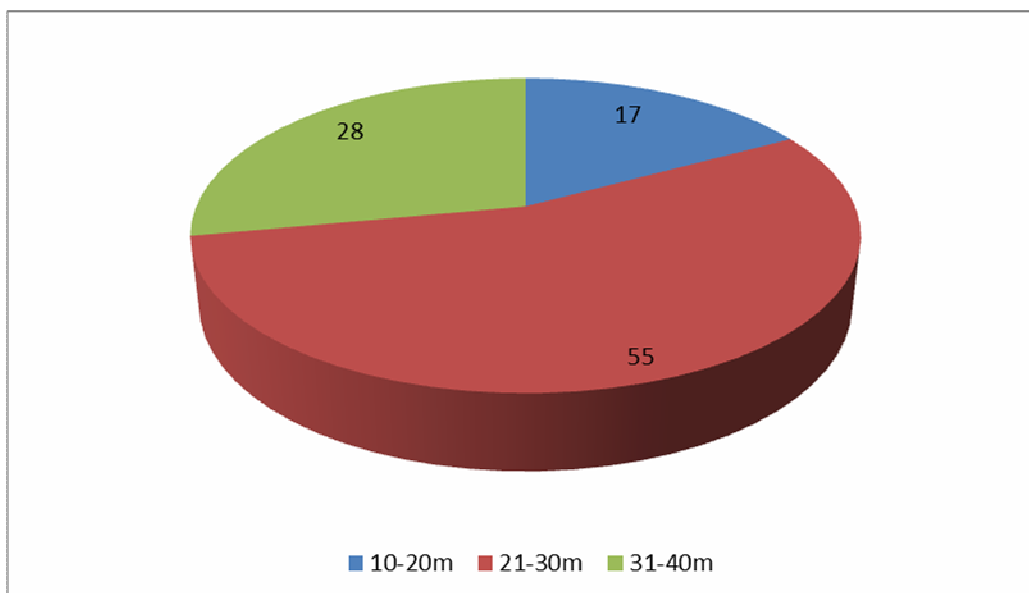
Tyrime dalyvavo įvairaus amžiaus mokytojos. Mokytojų pasiskirstymas pagal amžių pateikiamas 1 paveiksle.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių, %

Iš paveikslo duomenų matyti, kad 41-50 metų mokytojai sudaro didžiąją dalį tyrimo dalyvių. Brandus mokytojų amžius verčia manyti, kad tiriamieji turi pakankamai pedagoginės patirties, todėl jų požiūriu galima drąsiai remtis darant išvadas apie tiriamąjį reiškinį. Juk tinkamai apibūdinti nagrinėjamą reiškinį gali žmogus, kuris su juo susidūrė ne vieną, o daugelį kartų, ilgą laiką.

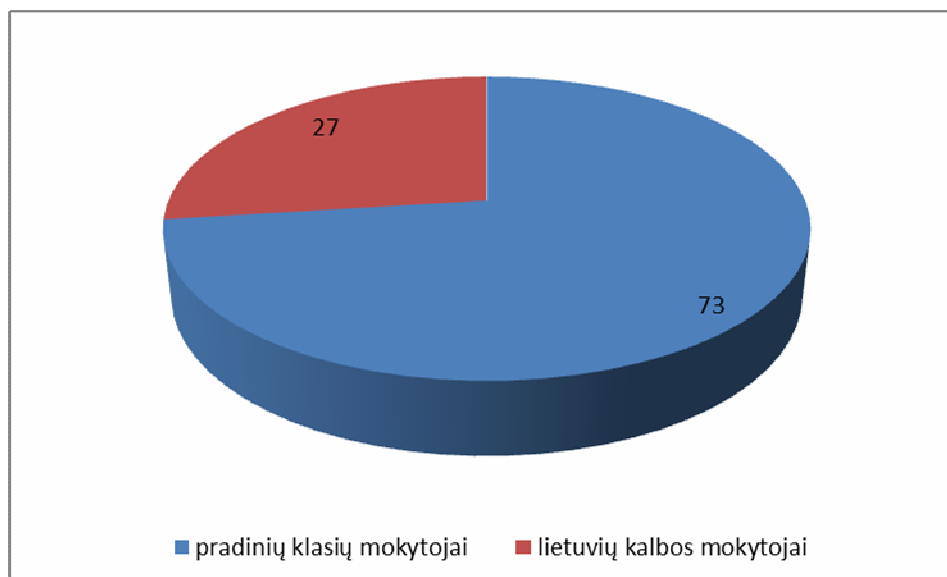
Norėta tiksliau išsiaiškinti, kokia tiriamųjų darbo patirtis, todėl mokytojai turėjo parašyti savo darbo stažą. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal stažą matomas 2 paveiksle.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginio darbo stažą, %

Matyti, kad visi dirbantys pedagogai turi daugiau kaip 10-ies metų darbo patirtį. Daugiausia tyrimo dalyvių turi nuo 21 -30 metų darbo stažą. Kadangi dauguma šiose mokyklose dirbančių mokytojų yra brandaus amžiaus, tai natūralu, kad jų darbo patirtis yra pakankamai didelė ir svarbi atsakant į anketos klausimus.

Kadangi problemos išryškėja jau nuo pirmųjų klasių, o vėliau jų pobūdis gali keistis, tai tyrimui svarbu, kokio dalyko mokytojai ir kaip atsakė į klausimus, todėl reikalingi duomenys apie dėstomą dalyką. Jie matyti 3 paveiksle.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal dėstomą dalyką, %

Ketvirto paveikslo duomenys rodo, kad dauguma tyrimo dalyvių yra pradinių klasių mokytojai. Pradinių klasių mokytojas moko vaikus keturis metus, todėl mokinių problemos jam

gerai pažįstamos ir jis gali pasakyti kaip problemos keičiasi keturių metų bėgyje, o lietuvių kalbos mokytojas gali pasakyti kaip vaikas susidorojo su kalbos problemomis vyresnėse klasėse.

Tyrimė dalyvavo 4 logopedai. Duomenys apie jų darbo patirtį, kvalifikacinę kategoriją, daugiakalbių mokinių lankančių pratybas skaičių pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė

Duomenys apie dirbančius logopedus

Logopedai	Kvalifikacinė kategorija	Logopedinio darbo stažas	Mokinių lankančių pratybas skaičius	Daugiakalbių mokinių skaičius
Log 1	vyr.	10	56	16
Log 2	metodininko	18	30	8
Log 3	vyr.	26	60	25
Log 4	metodininko	27	60	31
Iš viso:			206	80

Iš lentelės duomenų matyti, kad logopedai turi pakankamą darbo patirtį su daugiakalbiais mokiniais, todėl jų atsakymai į klausimus pakankamai svarūs ir puikiai papildo anketinės apklausos būdu tiriamųjų respondentų nuomonę. Taip pat matyti, kad maždaug trečdalis mokinių lankančių logopedines pratybas yra iš daugiakalbės aplinkos. Todėl logopedai turi ką pasakyti apie nagrinėjamą reiškinį, pateikti konkrečių pavyzdžių.

2.3. Tyrimo rezultatų kiekybinė ir kokybinė analizė

Šiame poskyryje analizuojami atsakymai į klausimus apie daugiakalbės aplinkos įtaką vaiko raidai. Kokius gi sunkumus ji lemia? Kas būdinga daugiakalbiams vaikams ir jų kalbai? Kaip mokytojai padeda įveikti kalbos sunkumus mokymosi procese ?

2.3.1. Daugiakalbės aplinkos įtaka vaiko kalbai

Norint sužinoti, ar daug daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių lanko bendrojo lavinimo lietuviškas mokyklas, respondentų buvo prašoma pateikti informaciją apie klases ir jose besimokančius daugiakalbius vaikus. Kai kurie mokytojai nerašė šių skaičių, motyvuodami tuo, kad jie dirba įvairiose klasėse. Duomenys apie klasių ir jose besimokančių vaikų skaičių pateikti 2 lentelėje.

Informacija apie klases, kuriose dirba pradinių klasių mokytojai

Mokinių skaičius klasėse	Klasių skaičius	Mokinių skaičius
13	1	13
14	3	42
15	6	90
16	6	96
17	4	68
18	5	90
19	1	19
20	7	140
21	3	63
22	1	22
24	1	24
Iš viso:	38 klasės	667 mokiniai

Iš lentelės duomenų matyti, kad mokinių skaičius klasėse įvairus. Tyrimui buvo reikalingi duomenys apie daugiakalbius vaikus besimokančius tose pačiose klasėse. Buvo suskaičiuoti visų klasių mokiniai ir išskirta, kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje, kiek iš daugiakalbių turi kalbos problemų ir lanko logopedines pratybas. Duomenys pateikti 3 lentelėje.

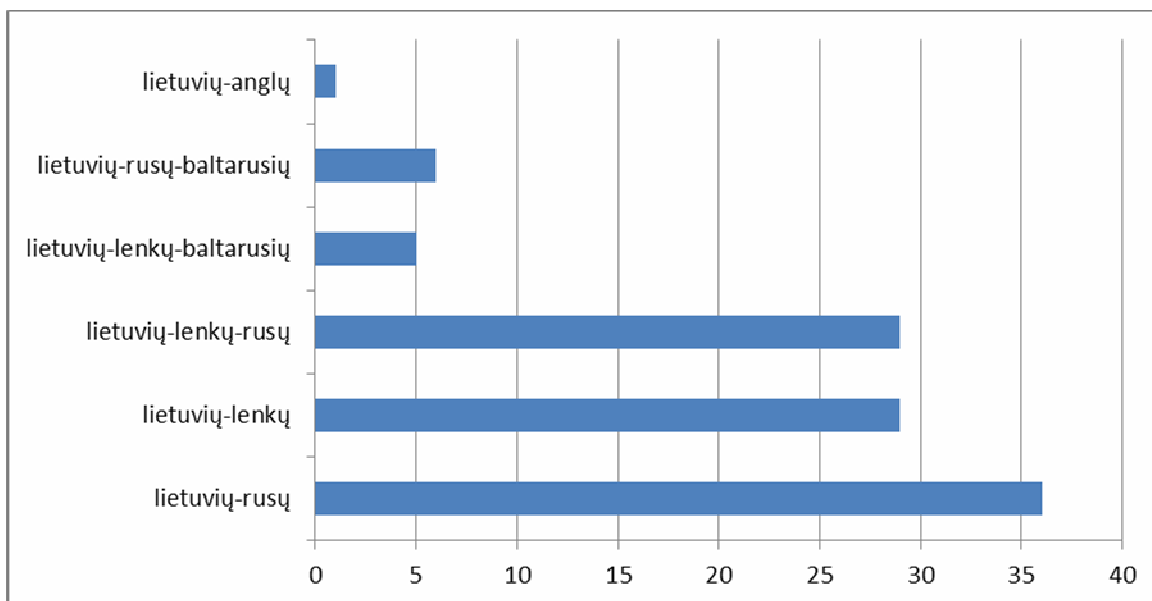
Duomenys apie pradinių klasių mokinius

Mokinių skaičius	667
Daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai	394
Mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje ir turintys kalbos problemų	173
Mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje ir lankantys logopedines pratybas	109

Matyti, kad didesnė pusė pradinių klasių mokinių gyvena daugiakalbėje aplinkoje. Kalbos problemų turi didesnė pusė daugiakalbių, tačiau logopedines pratybas lanko žymiai mažiau. Todėl galima teigti, kad ne visi daugiakalbiai turi kalbos sunkumų arba su savo problemomis tvarkosi patys.

Kadangi darbas yra apie daugiakalbių vaikų kalbos sunkumus, todėl ir norėta sužinoti, kokias kalbas žino, moka ar girdi daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai. Mokytojams buvo pateikti 6 kalbų variantai, kurias gali vartoti jų ugdytiniai. Galima buvo pasirinkti 3

atsakymus. Duomenys pateikti 4 paveiksle.

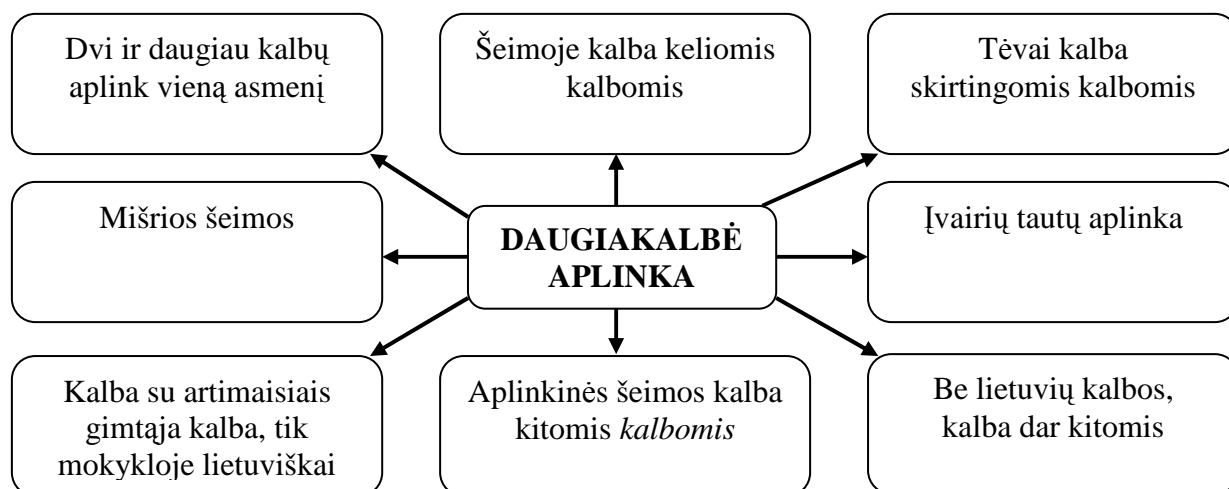

4 pav. Kalbos, kurias vartoja ir girdi mokiniai, sk.

Iš paveikslo duomenų matyti, kad didžiausią įtaką tiriamųjų mokomiems vaikams turi rusų ir lenkų kalbos, yra paminėtas atvejis, kad vienas vaikas namuose vartoja anglų kalbą.

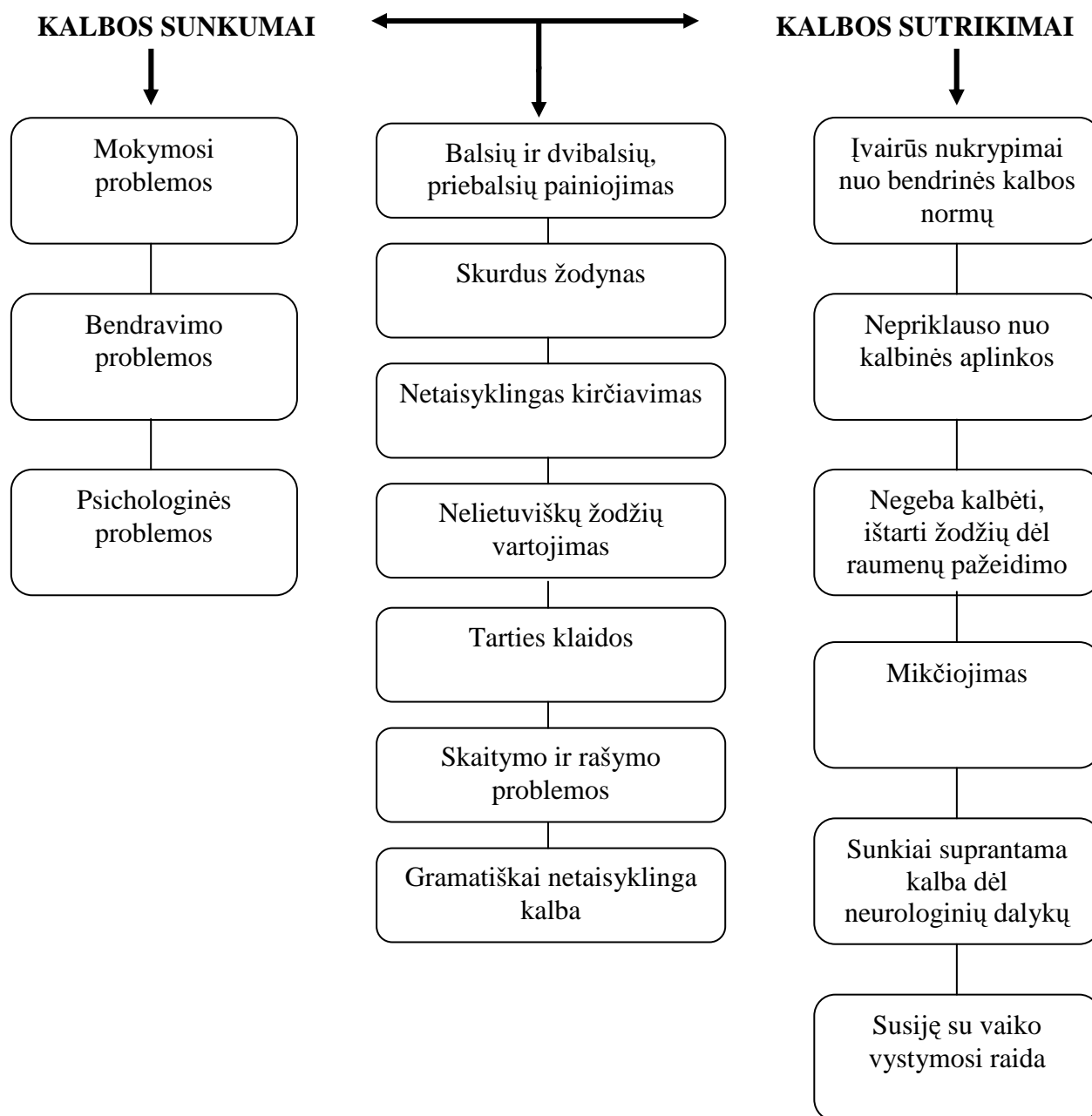
Norint, kad pedagogai tiksliau išskirtų ir apibūdintų daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos sutrikimus ir sunkumus, prašoma paaiškinti *daugiakalbės aplinkos ir kalbos sunkumų* bei *sutrikimų* sąvokas.

Daugiakalbės aplinkos sąvoką tiriamieji suprato teisingai. Ją apibūdino, kaip aplinką, kurioje vaikai girdi ar patys vartoja kelias kalbas, tik apibūdinimui pasirinko skirtingus žodžius. Būdingiausi apibūdinimai pateikti 5 paveiksle.

5 pav. Kaip respondentai supranta **daugiakalbės aplinkos** sąvoką?

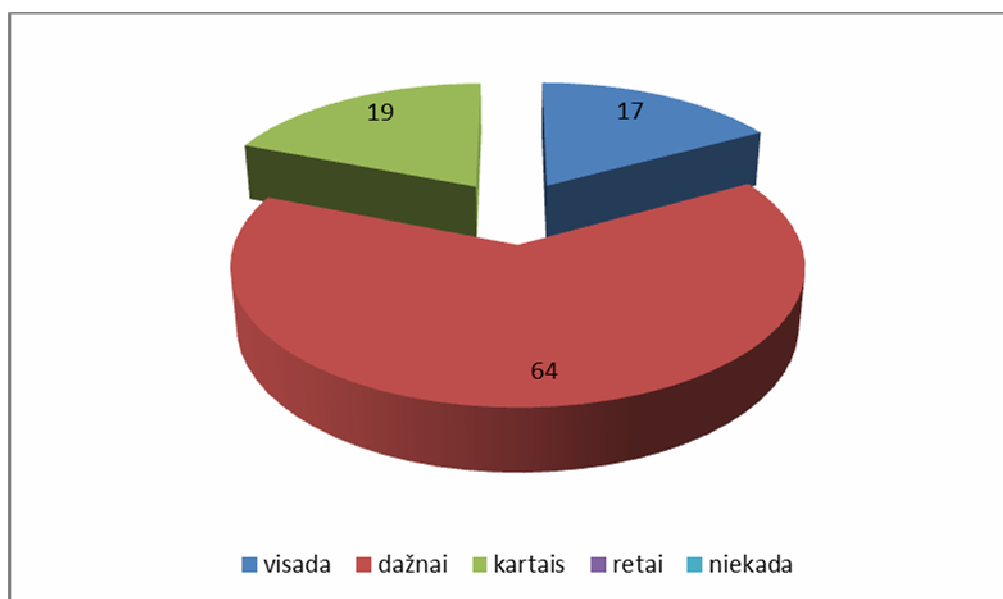
Kalbos sunkumų ir sutrikimų sąvokas, respondentai šiek tiek painioja, bet dažniausiai vartoja kaip sinonimus. Didžioji dauguma tiesiog išvardija kalbos problemas, neskirstydami jų į sunkumus ir sutrikimus ir tik pavieniai asmenys išskiria kalbos sutrikimams būdingus bruožus. Nė vienas nepaminėjo, kad kalbos sunkumai yra laikini. Atsakymai susisteminti 6 paveiksle.

6 pav. Kaip respondentai supranta kalbos **sunkumų ir sutrikimų** sąvokas?

Po sąvokų apibūdinimo respondentai turėjo pasakyti nuomonę apie daugiakalbės aplinkos įtaką vaiko kalbos raidai, pasirenkant žodžius *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai*, *niekada*.

Duomenys pateikti 7 paveiksle.

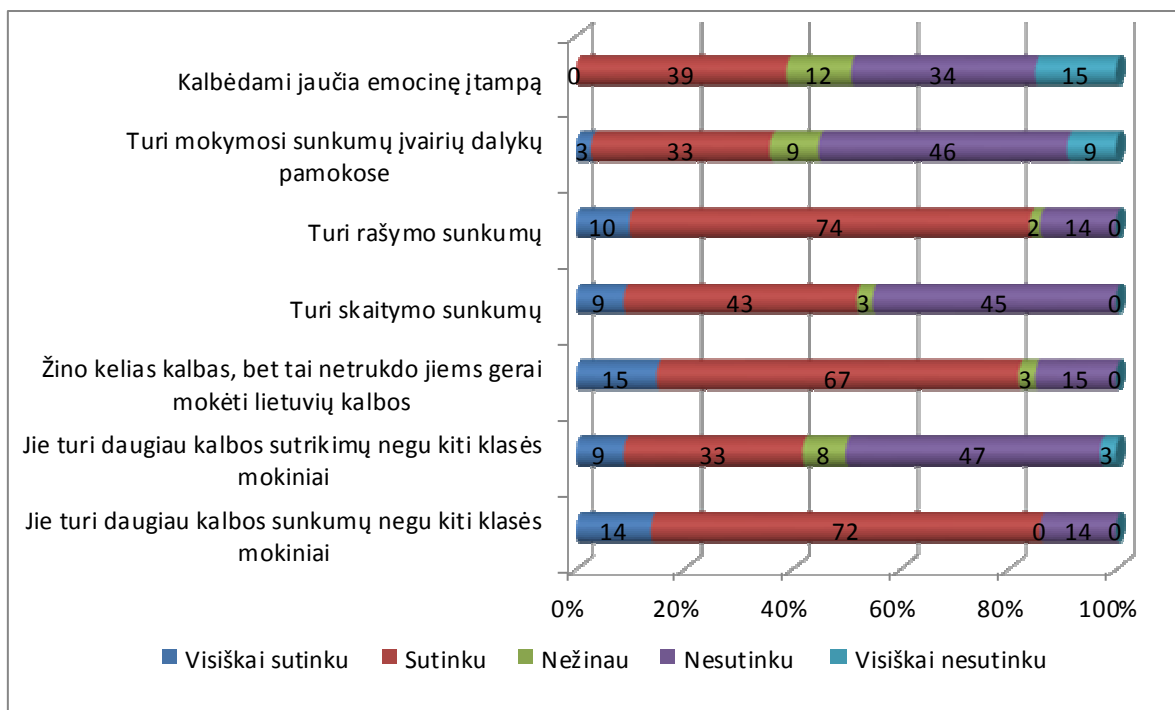
7 pav. Daugiakalbės aplinkos įtaka vaiko kalbos raidai, %

Daugumos respondentų nuomone, galima teigti, kad daugiakalbė aplinka dažnai turi įtakos vaiko kalbos raidai. Nėra nė vieno respondento, kuris būtų pasirinkęs atsakymą *niekada*. Reiškia mažesnę ar didesnę įtaką aplinka, kurioje vaikas auga, turi vaiko kalbos raidai. Gage, Berliner (1994) teigia, kad kokius žodžius vaikas pirmiausia išmoksta, priklauso nuo to, kokia yra jo kalbinė aplinka. Kalbinė bendruomenė, kurioje vaikas auga turi įtakos, tam, ką jis išmoksta. Iš 4 paveikslo duomenų matome, kad tiriamųjų mokiniais didžiausią įtaką daro rusų, lenkų ir netgi baltarusių kalbos.

2.3.2. Daugiakalbiams būdingi kalbos sunkumai

Šiame poskyryje analizuojami kalbos sunkumai su kuriais, respondentų manymu, susiduria daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai.

Siekiant išsiaiškinti pirminį respondentų požiūrį į daugiakalbėje aplinkoje gyvenančius mokinius ir problemas, kurias jie patiria dėl kalbos, buvo sudarytas septynių klausimų blokas. Respondentams reikėjo atsakyti, pasirenkant variantus: *visiškai sutinku*, *sutinku*, *nežinau*, *nesutinku*, *visiškai nesutinku*. Atsakymų duomenys pateikti 8 paveiksle.

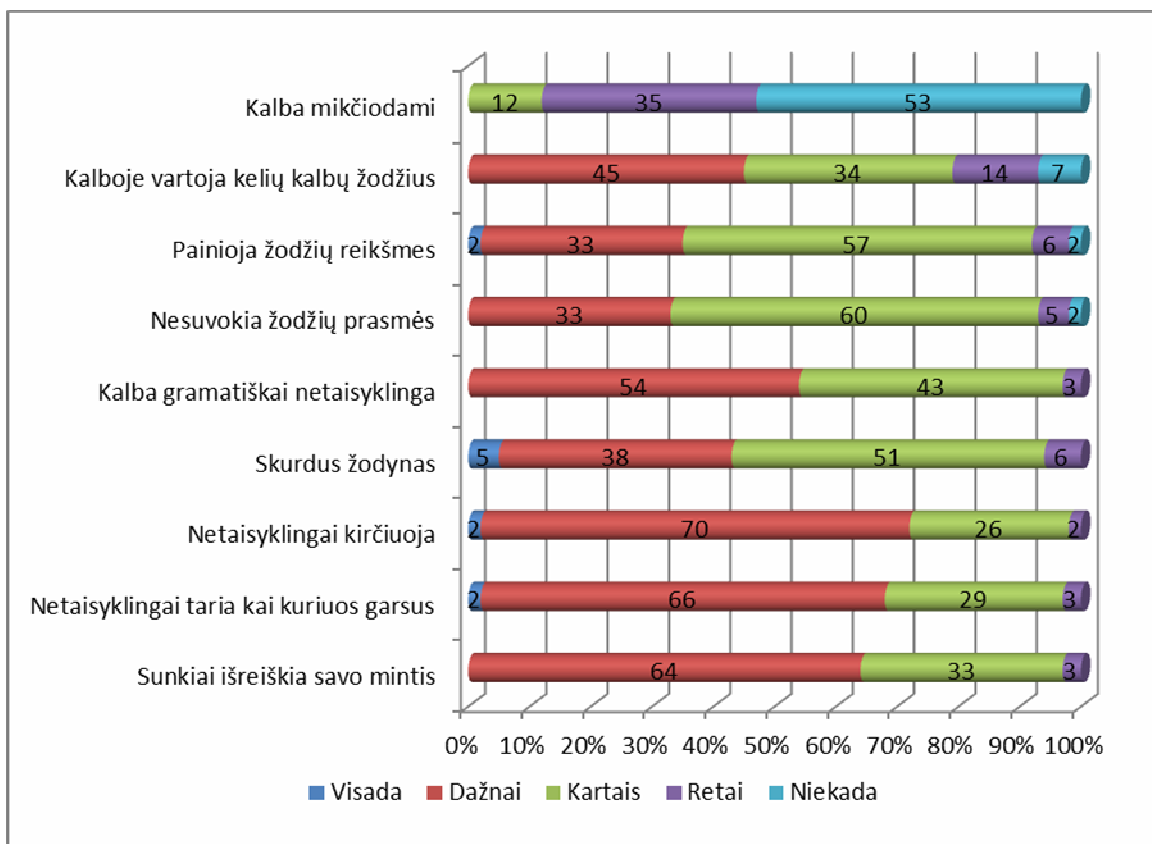
8 pav. Daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams būdingi požymiai, %

Dauguma tiriamųjų sutinka, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai turi daugiau kalbos sunkumų negu kiti mokiniai. Šiek tiek mažiau tiriamųjų mano, kad kitos kalbos, jiems netrukdo gerai mokėti lietuvių kalbos. Hint (1989) teigė, kad gabesni mokiniai susidoroja su kelių kalbų našta. Žiūrint į diagramą, paaiškėja, kad daugiausia mokinių turi rašymo sunkumų. Taip teigia ir daugelis autorių (Giedrienė, 1986; Garšvienė, 1996; Unčiūrys, 1988; Volkova, 2007; Poluškina, 2010). Atsakinėdami į kitus teiginius, tiriamieji pasidalina į dvi grupes. Dalis tiriamųjų mano, kad daugiakalbiai mokiniai turi skaitymo sunkumų ir mokymosi sunkumų kitų dalykų pamokose. Kita didesnė dalis pedagogų su šia nuomone nesutinka. Teiginiui, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai, kalbėdami jaučia emocinę įtampą pritarė dauguma respondentų. Vadinasi kalbos nemokėjimas gali sukelti ir psichologinių problemų. East, Evans (2008) nuomone, kalbos sutrikimas paveikia vaiko bendravimo įgūdžių formavimąsi, sukelia ilgalaikį stresą. Jis gali lemti pasitikėjimo savimi praradimą, savivertės stoką ir paveikti asmeninius bei socialinius santykius. Tyrimai rodo, kad vaikams turintiems sudėtingesnių kalbos problemų, dažniau būdingi ir elgesio sutrikimai. Tačiau nedidelė dalis respondentų linkę manyti, kad mokiniai jokios įtampos nejaučia.

Apibendrinus, galima teigti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai susiduria su įvairiais sunkumais, tačiau tai jiems netrukdo gerai mokėti lietuvių kalbos. Respondentų nuomonių pasidalinimas per pusę dėl daugumos teiginių savaip džiugina, nes verčia manyti, kad ne visi daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai patiria kalbos sunkumų.

Kokių gi kalbos sunkumų turi vaikai gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje pirmiausia

pajuntame klausydami vaiko pasakojimo. Bendraujant, pirmiausia pastebime sakininės kalbos problemas. Todėl nutarta išsiaiškinti, ką mokytojai mano apie mokinių sakininę kalbą. Respondentams reikėjo įvertinti 9 teiginius pasirenkant žodžius *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai*, *niekada*. Atsakymų pasiskirstymas matomas 9 paveiksle.

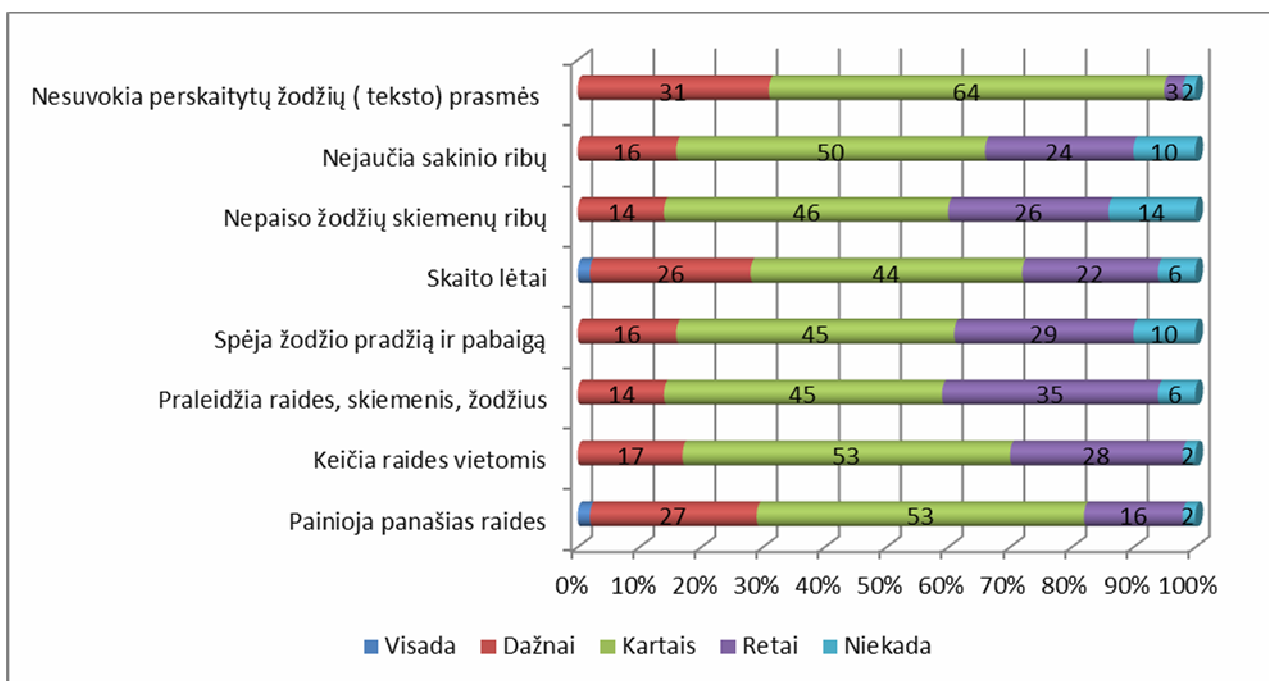
9 pav. Daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių sakininės kalbos požymiai, %

Dauguma respondentų mano, kad sunkiausiai sekasi daugiakalbiams mokiniams kirčiuoti. Šiek tiek mažiau respondentų mano, kad šie vaikai dažnai netaisyklingai taria kai kuriuos garsus ir sunkiai išreiškia savo mintis. Likusieji teigia, kad tik kartais šios problemos būdingos mokiniams iš daugiakalbės aplinkos. Vėl respondentai dalijasi į dvi dalis, vieni pasirenka atsakymą *dažnai*, o kiti *kartais*. Tačiau didesnė dauguma respondentų pritaria, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai kalba gramatiškai netaisyklinga kalba, nesuvokia žodžių prasmės ir painioja žodžių reikšmes (*medus- medis, lūpos- lubos, migla- miegas, krenta baltos sraigės (snaigės)*). Mokinių kalboje dažnokai pasitaiko ir kitų kalbų žodžių. Tai rodo mokytojų pateikti pavyzdžiai: *ostri (aštrūs) dantys, pustynėj (dykumoj) daug kaktusų, apsirengiau koftą (megztinį), aš uvidela (pamačiau) kaip tu paėmei pieštuką, vakar šokinėjau su skakalka (šokdyne)*. Įdomu, kad beveik trečdalis tiriamųjų mano jog kartais šie mokiniai mikčioja. (Mikčiojimas sklandaus kalbėjimo sutrikimas). *Log1* pasakoja apie ukrainietį berniuką, kuris pirmoje klasėje prieš pradėdamas kalbėti mikčiodavo, šios problemos susitvarkė, kai vaikas pramoko kalbą. Ivoškuvienės, Makauskienės, Luneckienės (2010) nuomone, emocinė reakcija į

kalbos sunkumus, aplinkinių pastabos stiprina mikčiojimą ir tai gali tapti nuolatiniu bendravimo trikdžiu.

Taigi, galima teigti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai netaisyklingai kirčiuoja, sunkiai išreiškia savo mintis, netaisyklingai taria kai kuriuos garsus ir kalba gramatiškai netaisyklingais sakiniais. Yra ir kitų minėtų problemų, bet džiugu, kad jos pasitaiko žymiai rečiau.

Kitas teiginių blokas padeda išsiaiškinti kokių sunkumų, mokiniai patiria skaitydami? Respondentams reikėjo įvertinti 8 teiginius žodžiais *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai*, *niekada*. Atsakymų pasiskirstymas matomas 10 paveiksle.

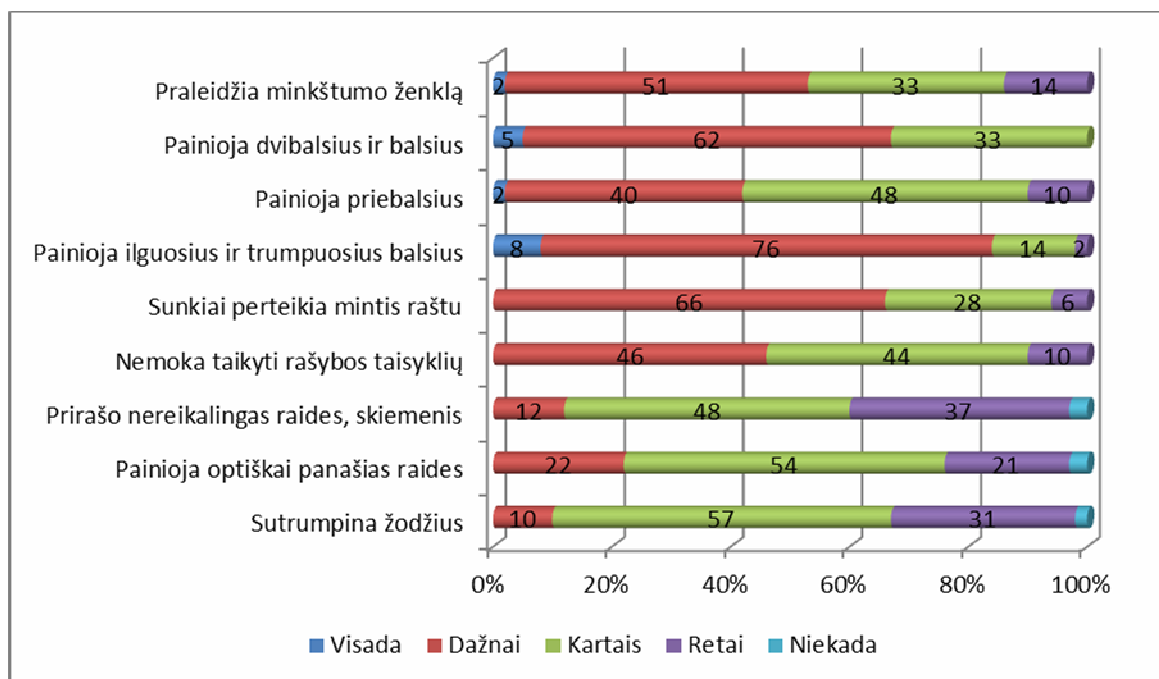
10 pav. Dažniausios daugiakalbių mokinių skaitymo klaidos, %

Daugumos respondentų nuomone, didesnė dalis mokinių nesuvokia perskaitytų žodžių prasmės. Anot Ambrukaičio (2000), negebėjimas taisyklingai išstarti sudaro sunkumų suvokti tai, ką mokinys perskaito. Bet džiugina, kad šios problemos pasitaiko tik kartais. Pusė mokinių kartais skaitydami supainioja panašias raides, keičia jas vietomis. Log 2 mano, kad yra pavieniai atvejai, kai vaikas painioja raides ir jie būdingi tiems vaikams, kurie jau į mokyklą ateina išmokę skaityti kitomis kalbomis. (*rusakalbiai painioja: u-y, p-r, n-h neskiria e, é, ie*). Dabar ji padeda berniukui, kuris gyveno Airijoje ir darželyje pramoko skaityti anglų kalba. *Jis visur j skaito kaip dž (Jonas joja. Džonas - džodža)*. Kai kurie respondentai mano, kad skaitymo problemos daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams visai nebūdingos, nes pasirinko atsakymus *niekada*. O anot Hint (1989), kalbinės raidos sutrikimų turintis vaikas kai kada pagal skaitymo greitį prilygsta vaikui, jų neturinčiam ar net pranoksta jį. Problemos paaiškėja tik tiriant, kaip

suvokiamas perskaitytas tekstas, kaip jis vertinamas ir kokių asociacijų kelia. Mokytojai teigia, kad panašių problemų turi ir kiti mokiniai. *Log 1, Log 2, Log3, Log 4* tai pat teigia, kad su skaitymo problemomis vaikai gana greitai susidoroja

Taigi, galima teigti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių skaitymo problemos nedidelės, nes dauguma respondentų pasirinko teiginiams apibūdinti atsakymus *kartais* arba *retai*.

Literatūroje teigiama, kad tarp rašymo ir skaitymo yra glaudus ryšys, tačiau vieni vaikai gali turėti daugiau rašymo problemų, o kiti skaitymo. Taigi rašymo problemoms išsiaiškinti buvo pateikti 9 teiginiai, kuriuos patvirtinti ar paneigti reikėjo žodžiais *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai*, *niekada*. Duomenys pateikti 11paveiksle.

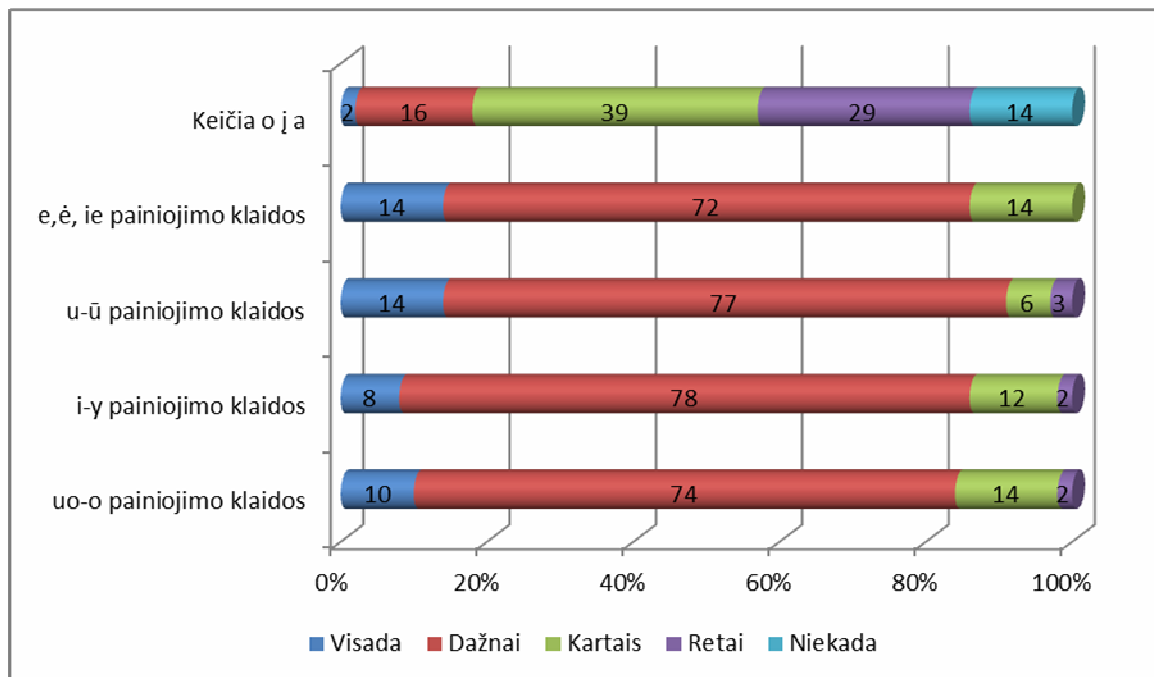
11pav. Dažniausios daugiakalbių mokinių rašymo problemos, %

Iš paveikslo duomenų matyti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai rašymo problemų turi dažniau nei skaitymo problemų. Daugumos respondentų manymu rašydami mokiniai dažnai painioja ilgusius ir trumpuosius balsius, sunkiai perteikia mintis raštu, painioja dvibalsius ir balsius (*drugelis- draugelis, žemogė- žemuogė*). Beveik pusė respondentų mano, kad tik kartais daugiakalbiai mokiniai painioja optiškai panašias arba pirrašo nereikalingas raides, sutrumpina žodžius.

Iš diagramos matyti, kad rašymo problemos žymiai didesnės nei skaitymo. *Log 4* teigia, kad rašymo problemos gali išlikti visą gyvenimą. *Log1* teigia, kad žodžius mokiniai „ištaria gerai, bet kai reikia išskirti arba parašyti, vėl problematiška“. Daugelis autorių mano, kad vaikai prastai rašo dėl neišlavėjusios foneminės klausos. Juk mokėjimas gerai analizuoti

žodžio sudėtį garsais- būtina sąlyga išmokti rašyti.

Kito klausimo bloko teiginiai padeda tiksliau išsiaiškinti, kokius balsius ir dvibalsius dažniausiai painioja mokiniai. Šioms problemoms išsiaiškinti buvo pateikti 5 teiginiai, kuriuos patvirtinti ar paneigti reikėjo žodžiais *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai*, *niekada*. Duomenys pateikti 12 paveiksle.

12 pav. Dažniausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių balsių ir dvibalsių painiojimo (keitimo) klaidos, %

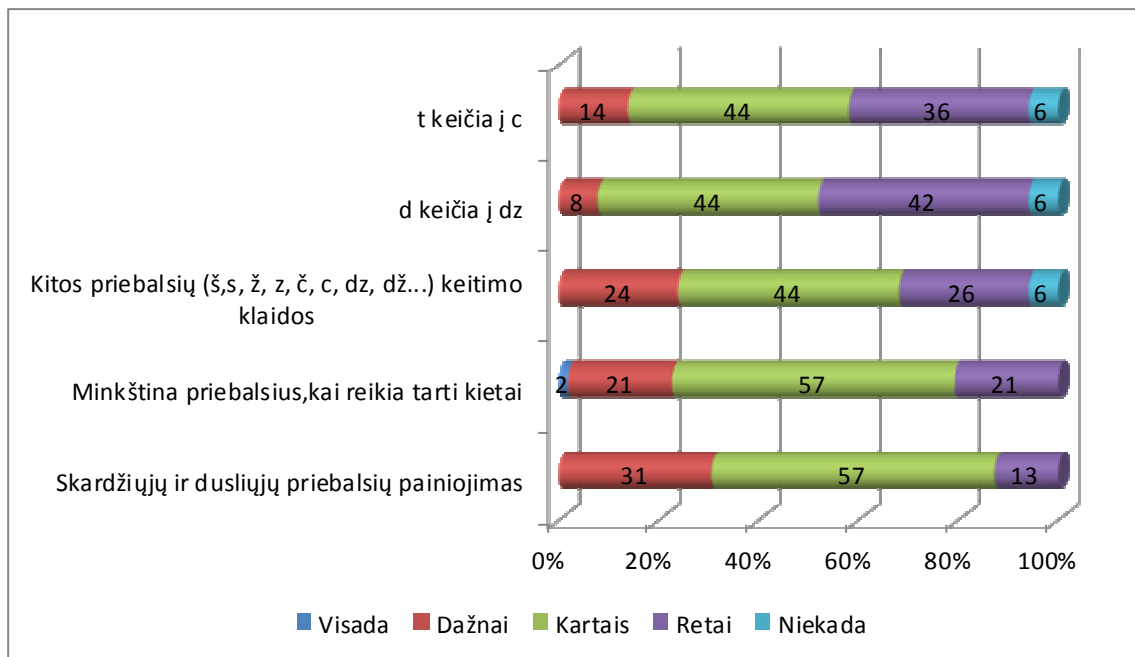
Iš paveikslo duomenų matyti, kad daugiausia respondentų teiginiams apibūdinti pasirinko žodį *dažnai*, *visada*. Reiškia nurodytų rašymo problemų turi daugelis mokinių iš daugiakalbės aplinkos. Remiantis respondentų nuomone, garsų painiojimo klaidos pasiskirstė tokia seka: *i-y*; *u-ū*; *uo-o*; *e, è, ie*. Balsius ir dvibalsius mokiniai painioja kalbėdami ir rašydami. Tai fonologinio pobūdžio klaidos.

Kitakalbiamis, anot Matuzevičienės (2000), dar sunkiau tiksliai diferencijuoti kalbos garsus, kurių nėra gimtojoje kalboje (rusakalbiamis sunkiai diferencijuoja *e – è*). Tai įrodo rašto darbų pavyzdžiai. (*Gėnute, sugniaužė snego kamolelį. Gaidis rado grudą. Gribai- skanus patėkalas.*)

Mokytojai pateikia pavyzdžių, kai vaikai keičia *o į a* (*kapustas-kopūstas, krakadilas-krokodilas*). Tačiau šios klaidos palyginti su anksčiau minėtomis žymiai retesnės.

Apibendrinant galima teigti, kad didžiausią fonetinių klaidų dalį sudaro ilgųjų ir trumpųjų balsių keitimo klaidos. Daugumai mokinių rytų Lietuvoje būdingas balsių ilginimas ir trumpinimas šnekamojoje kalboje. Tikėtina, kad tai yra svetimų kalbų įtaka. Tai neišvengiamai atsispindi ir rašytinėje kalboje.

Šešiu klausimų bloku siekiama išsiaiškinti, kokius priebalsius painioja daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai. Respondentams pateikti 5 teiginiai, kuriuos patvirtinti ar paneigti reikėjo žodžiais *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai* ir *niekada*. Duomenys pateikti 13 paveiksle.

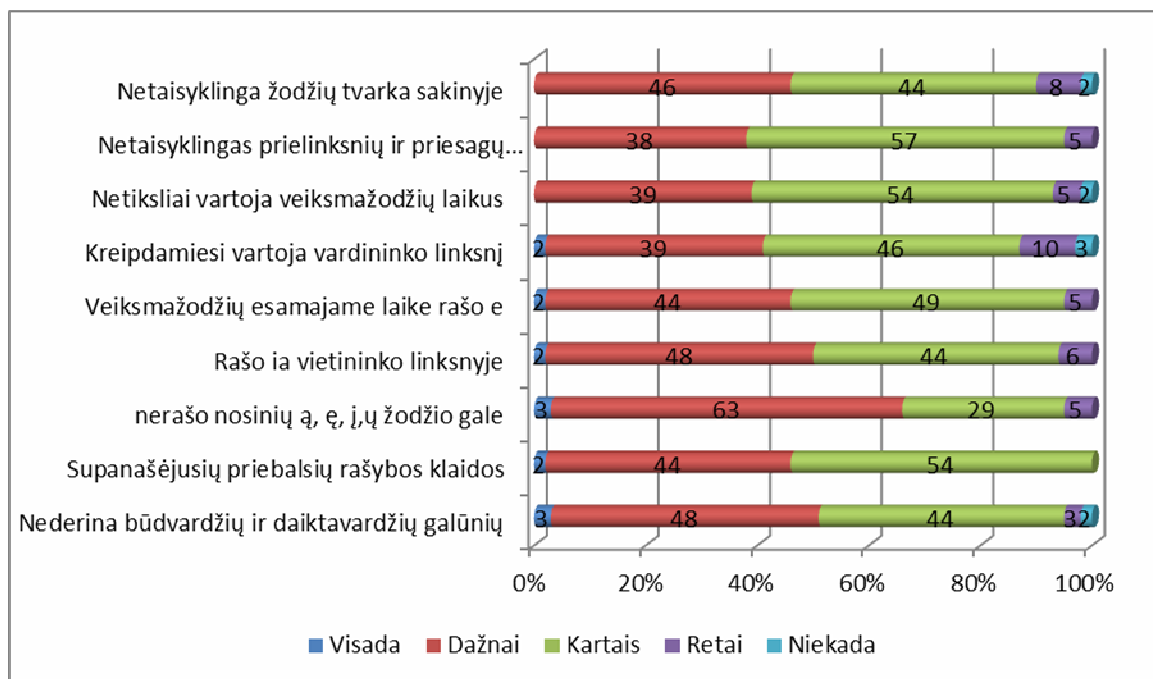

13 pav. Dažniausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių priebalsių painiojimo (keitimo) klaidos, %

Iš 13 paveikslo duomenų matyti, kad lyginant su dvibalsių ir balsių painiojimo klaidomis, priebalsių klaidų pasitaiko rečiau. Respondentai daugumą teiginių apibūdino žodžiu *kartais* arba *retai*. Dažniausiai pasitaiko skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių painiojimo ir priebalsių minkštinimo klaidų. Log 2 teigia, kad priebalsių minkštinimas- *lenkų kalbos poveikis*, dažniausiai minkštinamas priebalsis „*l*“. Kiti priebalsiai painiojami *retai*, netgi nepainiojami *niekada*. Tačiau mokytojai anketose pateikė pavyzdžių, kurie iliustruoja *t* keitimą į *c*, ypač paskutiniame žodžio skiemenyje (*stocis- stotis, lapkricis- lapkritis, karštis- karščis, vištiena- viščiena, grietinė- griecinė*), *d* keitimą į *dz* (*laba diena- laba dziena, bandzelė*). Tokie keitimai gana reti.

Apibendrinant galima teigti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai priebalsių keitimo klaidų daro žymiai mažiau negu balsių ir dvibalsių keitimo klaidų.

Jau buvo minėta, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbogramatiškai netaisyklinga, todėl siekiant išsiaiškinti, kokios daugiakalbių mokinių būdingiausios gramatinės klaidos, pateikti 9 teiginiai, kuriuos patvirtinti ar paneigti reikėjo žodžiais *visada*, *dažnai*, *kartais*, *retai*, *niekada*. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pateikiamas 14 paveiksle.

14pav. Dažniausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių gramatinės klaidos, %

Aiškiai matyti, kad visi devyni teiginiai, kurie apibūdina gramatinės klaidas, būdingi daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams. Vėl nuomonės pasiskirstė beveik po lygiai. Tik vieni respondentai mano, kad gramatinės klaidos yra dažnos, o kiti mano, kad jos pasitaiko *kartais* arba *retai*. Klaidos pasiskirstė tokia seka: dažniausios yra nosinių rašymo žodžio gale klaidos, taip pat mokiniai nederina žodžių galūnių (*Bandelė su slyvais*) ir rašo *ia* vietininko linksnyje, netaisyklingai vartoja veiksmažodžių laikus (*Su mama vakar eidavom į parduotuvę*) Mokytojai pateikia netaisyklingos žodžių tvarkos sakinyje pavyzdžių (*Jonukui išdrožė arkliuką senelis.*) ir netaisyklingo prielinksnių ir priesagų vartojimo pavyzdžių (*Nelisk pro (į) mano kuprinę. Ateisiu ant penkių (penktą valandą). Į klasę atėjo valėja. (valytoja)*). Mokiniai ne tik vartoja svetimybes savo kalboje, bet sugalvoja ir naujadarų (*antys- ančiosai, nupiešk man atvirukas (atviruką), nupiešiau kartinku (paveikslą), sparnuoja (skrenda) drugelis*).

Daugelio autorių nuomone, netinkamai vartojamos priesagos, dažni prielinksnių ir priešdėlių painiojimai, sutrikęs žodžių derinimas sakinyje, priebalsių pakeitimai, nosinių raidžių rašymo klaidos - tai semantinei disgrafijai būdingos klaidos. Anot Giedrienės, Monkevičienės (1995) semantinė - gramatinė disgrafija yra labai ryškaus sakinės kalbos trūkumo- kalbos neišsivystymo arba sutrikdyto kalbos vystymosi pasekmė, tačiau panašūs kalbos sutrikimai gali pasireikšti ir dėl specifinio kalbos raidos, susijusio su bilingvizmu. (2-3 kalbų vartojimo tuo pačiu metu).

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad vaikai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje, gana dažnai turi kalbos sunkumų. Jų kalba gramatiškai netaisyklinga, kalboje vartojami kelių kalbų žodžiai, netaisyklingas kirčiavimas,

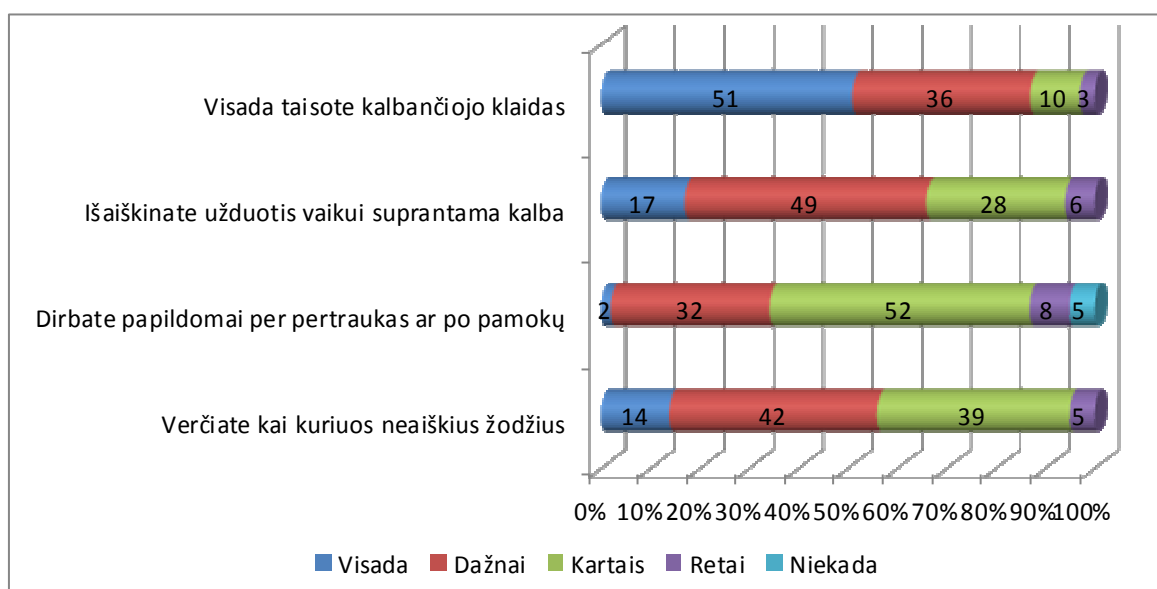
ypatingai dažnos ilgųjų ir trumpųjų balsių ir dvibalsių painiojimo klaidos (i-y ; u- ū; uo-o; e, è, ie). Kalbos problemos sukelia skaitymo ir rašymo sunkumų. Respondentų nuomone, rašymo problemos žymiai didesnės ir dažnesnės. Su šiomis problemomis susidoroja toli gražu ne kiekvienas vaikas. Todėl galima teigti, kad didžiąjai daliai daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių reikalinga pagalba.

2.3.3. Pagalba įveikiant kalbos problemas

Šiame poskyryje nagrinėjama, kokios pagalbos sulaukia ir gali sulaukti mokiniai iš daugiakalbės aplinkos.

Jau iš pirmos lentelės duomenų matyti, kad ne visi daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai lanko logopedines pratybas. Log. 4, mano, jog tai mažo miestelio problema, nes tėvai galvoja, kad logopedas reikalingas tik tada, kai vaikas neištaria garso „r“ , jie mano, kad kitos problemos savaime susitvarkys. Todėl didžiulis krūvis sprendžiant šias problemas tenka pradinių klasių mokytojams, o vyresnėse klasėse lietuvių kalbos mokytojams. Budrienė (2000) teigia, kad vaikams turintiems kalbos problemų ypatingai reikalinga mokytojo pagalba ir supratimas.

Siekiant išsiaiškinti, kaip pedagogai padeda savo mokiniams, buvo pateikti penki teiginiai, į kuriuos atsakyti reikėjo žodžiais *visada, dažnai, kartais, retai ir niekada*. Duomenys pateikti 15paveiksle.

15 pav. Kalbos sunkumų ir sutrikimų įveikimas mokymosi procese, %

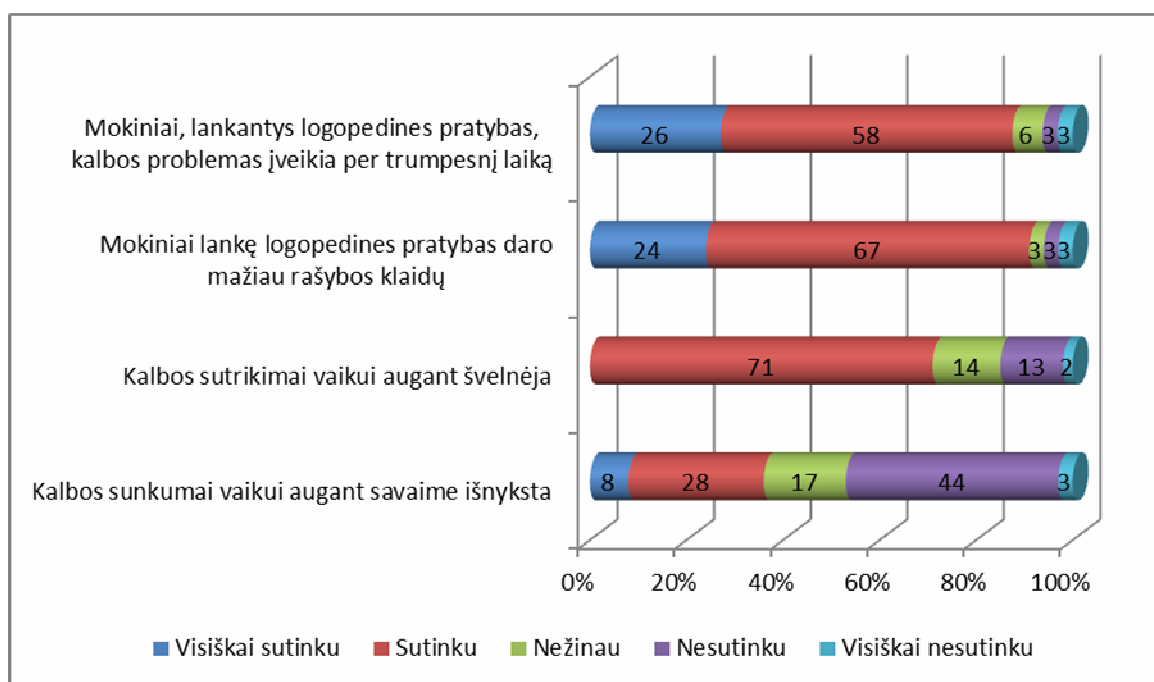
Iš 15 paveikslo duomenų matyti, kad respondentai *visada* arba *dažnai* taiso kalbančiojo klaidas, stengiasi užduotis išaiškinti vaikui suprantama kalba, išverčia neaiškius žodžius. Tai rodo, kad ir mokytojams tenka mokėti kitas kalbas. Jašinskytė, Geležinienė, Aidukienė (2011) teigia,

kad norint padėti vaikams įsisavinti valstybinę kalbą, svarbus pedagogų, specialistų, mokinių, tėvų bendravimas, todėl svarbu mokėti vaiko gimtosios kalbos esminius žodžius. Pedagogas turėtų žinoti vaiko gimtosios ir antrosios kalbos, kurios mokosi, skirtumus. Į tai atsižvelgti supažindinant vaiką su raidėmis, jų tarimu, atsižvelgti į skirtingą jų tarimą bei rašymą.

Didesnė pusė respondentų kartais dirba net per pertraukas ar po pamokų. Jašinskytė, Geležinienė, Aidukienė (2011) siūlo dvikalbio ir daugiakalbio vaiko ugdymo procesą modeliuoti multikultūriniu aspektu, kuris gali vykti kaip popamokinė veikla. Naujos kalbos mokymas turi būti derinamas su gimtąja kultūra ir religija. Tik 5% respondentų niekada savo noru nedirba po pamokų. Viena mokytoja paminėjo, kad ruošia daugiakalbiui vaikui specialias užduotis.

Apibendrinus, galima teigti, kad mokytojai vaikui pagalbą suteikia pagal savo galimybes ir atsižvelgdami į pamokos situaciją.

Siekiant išsiaiškinti, ką mokytojai galvoja apie vaiko problemų įveikimo galimybes, buvo sudarytas atskiras klausimų blokas. Pateikti septyni teiginiai, respondentams reikėjo atsakyti pasirenkant variantus: *visiškai sutinku*, *sutinku*, *nežinau*, *nesutinku*, *visiškai nesutinku*. Duomenys pateikti 16 paveiksle.

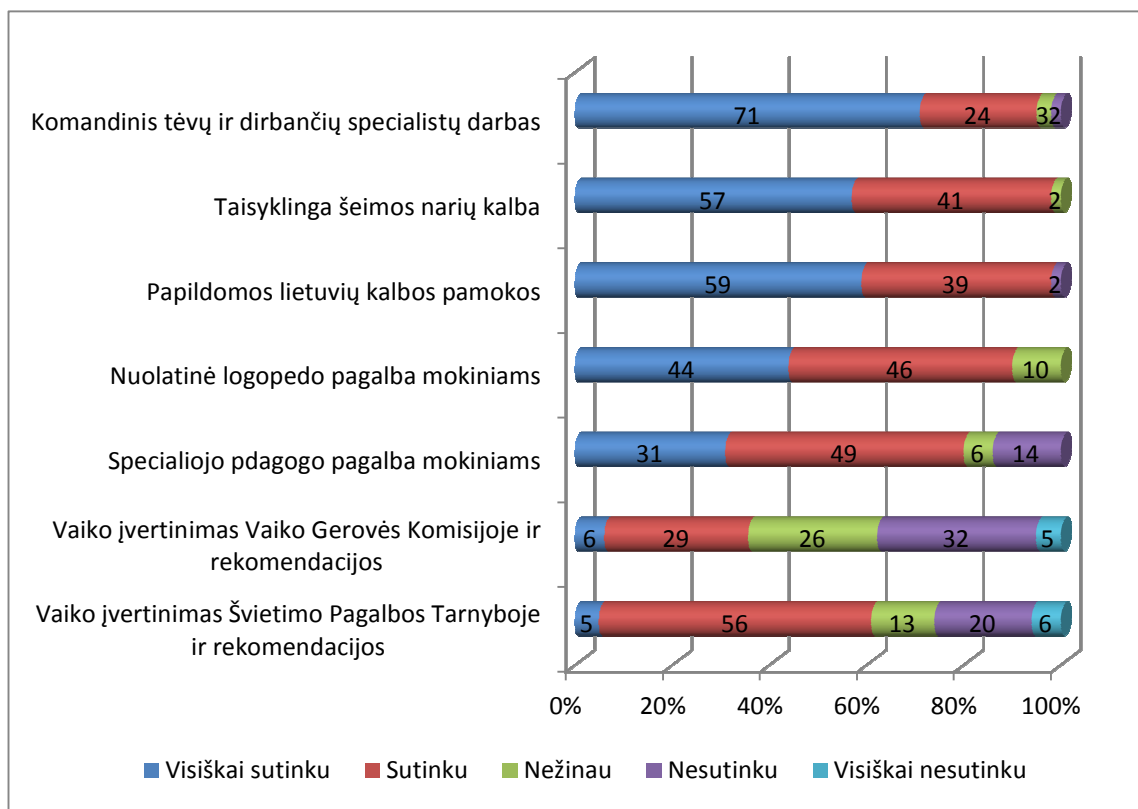

16 pav. Požiūris į kalbos problemų įveikimo galimybes, %

Iš 16 paveikslo duomenų matyti, kad pusė respondentų *nesutinka*, jog kalbos sunkumai vaikui augant išnyksta, bet dauguma mano, kad sutrikimai vaikui augant švelnėja. Kadangi jau iš 6 paveikslo duomenų matyti, kad respondentai pildydami šią anketą kalbos sunkumų ir sutrikimų

sąvoką vartojo kaip sinonimus, galima teigti, kad suteikus vienokią ar kitokią pagalbą vaikui, kuris turi kalbos sunkumų, reikalai pagerėja. Dauguma respondentų sutinka, kad mokiniai lanke logopedines pratybas daro mažiau rašybos klaidų ir kalbos problemas įveikia per trumpesnę laiką. Taigi, galima daryti išvadą, kad vaikams reikalinga pagalba.

Kokia, respondentų nuomone, pagalba yra efektyvi ir kas turi ją suteikti daugiakalbėje aplinkoje gyvenančiam mokiniui, siekiama išsiaiškinti sekančiu 7 teiginių bloku. Respondentams reikėjo atsakyti, pasirenkant variantus: *visiškai sutinku*, *sutinku*, *nežinau*, *nesutinku*, *visiškai nesutinku*. Duomenys pateikti 17 paveiksle.

17pav. Daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos ugdymo efektyvumą lemiantys veiksniai, %

Dauguma respondentų mano, kad efektyviausia pagalba suteikiama tada, kai tėvai ir dirbantys mokytojai veikia kaip komanda, derina veiksmus. Jie pasirinko atsakymą *visiškai sutinku*. Pobrein (2006) manymu, daug lemia ne tik mokytojo dalykinis ir metodinis pasirengimas, bet ir požiūris į mokymosi sunkumų turinčius vaikus, bendradarbiavimas su specialiuoju pedagogu bei logopedu, gebėjimas į bendrą veiklą įtraukti tėvus. Dar labai svarbu taisyklinga šeimos narių kalba, bet jei patys tėvai nemoka tos kalbos, jie ir savo vaikui padėti negalės. Reikalinga kitų specialistų pagalba. Pagal 2014-2015 mokslo metų pradinio ugdymo programos bendrąjį ugdymo planą mokykla gali sudaryti sąlygas tobulinti lietuvių kalbos gebėjimus organizuodama papildomą, individualų lietuvių kalbos mokymą skiriant ugdymo valandų iš mokinio ugdymo poreikiams skirtų valandų. Tokių pamokų, anot tiriamųjų, reikėtų

vaikams ir iš daugiakalbės aplinkos. Žinoma mokytojai pritaria, kad reikalingiausia yra logopedo pagalba. Dudzinskienė, Kišonienė, Luneckienė, Žičkienė (2008) teigia, kad logopedas gebantis bendradarbiauti, gali būti naudingas patarėjas, parenkant tinkamas, vaikų turinčių kalbos sutrikimų, ugdymo formas. Šio specialisto patarimai gali būti labai vertingi klasėje dirbančiam mokytojui. *Log 2* sako, kad *logopedas galėtų efektyviau padėti, nes jis gali skirti žymiai daugiau dėmesio foneminės klausos lavinimui, negu mokytojas pamokos metu.*

Trečdalis mano, kad Vaiko Gerovės Komisijos įvertinimas nereikalingas ir penktadalis respondentų nesutinka su Švietimo Pagalbos Tarnybos įvertinimu. Manau, kad tai gali rodyti du dalykus. Arba mokytojai nepasitiki šių tarnybų specialistais arba tiesiog su daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalbos problemomis susitvarko patys. O gal šių vaikų problemos jau ne tokios ir didelės? *Log 2* teigia, kad „*daugiau problemų turiu su vienkaliais, negu su daugiakalbiais*“ mokiniais. Manau, kad įtarus kalbos sutrikimų požymius, mokinys turėtų būti įvertintas pedagoginės psichologinės tarnybos specialistų ir numatytos mokyklos pagalbos kryptys.

Apibendrinus pedagogų nuomonę, galima teigti, kad nemaža dalis daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių kalba gramatiškai netaisyklingai, daro daug kirčiavimo klaidų, vartoja kalboje įvairių kalbų žodžių. Jiems sunku išreikšti mintis žodžiu ir dar sunkiau jas išreikšti raštu. Būdingiausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių klaidos yra ilgųjų ir trumpųjų balsių bei dvibalsių ir balsių (uo-o, ie-e) painiojimo klaidos pasitaikančios sakininėje ir rašytinėje kalboje. Respondentų nuomone skaitymo problemų pasitaiko mažiau, o rašymo problemos gali tęstis ilgą laiką. Tai įrodo ir mokinių rašto darbų pavyzdžiai.

Pedagogų nuomonę patvirtina tose mokyklose dirbančių logopedų pasisakymai. Visi keturi logopedai teigia, kad daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai. Anot *Log 1*, *juk viskas kas mus supa turi įtakos*, tačiau daugiakalbystė kalbos sutrikimų nelemia. Jei daugiakalbis vaikas turi kalbos sutrikimų, tai daugiakalbystė yra tik viena iš priežasčių. *Log 4* teigia, kad į jos pratybas ateinantys daugiakalbiai vaikai turi intelekto sutrikimą, bet *kelių kalbų girdėjimas namuose, kai ir šiaip sunku susigaudyti, kas kur vyksta, dar labiau supainioja*. Kai kurie vaikai tiesiog turi sunkumų. Dėl kalbų interferencijos reiškinio daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai vartoja kelių kalbų žodžius, kalboje daug rusicizmų. *Log 1* apibūdina mergaitę, kuri visada kalba vartodama kelių kalbų žodžius (*babcia serga, o mama govorit po ruski.*). Visi keturi logopedai pabrėžia, kad būdingiausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių klaidos yra balsių ir dvibalsių painiojimo klaidos. Skaitymo problemų šie vaikai turi mažiau, nebent nesuvokia žodžių prasmės, pavieniai mokiniai supainioja raides, *Log 3* teigia, kad *tokių klaidų daro ir vienkaliai vaikai*. Logopedų nuomone, rašymo problemos yra ryškiausios ir gali būti ilgalaikės. Logopedai mano, kad šiuos sunkumus galima įveikti arba

sušvelninti. Svarbu teigiama nuostata į mokinį. *Log 3, Log 4* mokytojams pataria *neskaičiuoti diktante kai kurių specifinių klaidų, o tikrinant rašinėlį vertinti mintis. Log 1* pritaria, kad mokytojas turi *apsišarvuoti kantrybę* ir aiškinti žodžių prasmę. *Log 2, Log 3* nuomone, svarbu *drąsiai konsultuotis ir tėvams rekomenduoti logopedo pagalbą.*

Apibendrinant empirinio tyrimo duomenis, pedagogų ir logopedų požiūrį bei remiantis rašto darbų pavyzdžiais, galima teigti, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai turi kalbos sunkumų. Tik vieni sunkumai dažnesni, o kiti retesni, vieni mokiniai su jais susitvarko greičiau, kitiems reikalinga pagalba. Yra mokinių, kurie puikiai įsisavina kelias kalbas ir nepatiria jokių sunkumų. Daugiakalbėje aplinkoje gyvenantis vaikas gali turėti ir sutrikimų, tačiau daugiakalbystė tik viena iš sutrikimo priežasčių, kuri gali sustiprinti esamą problemą. Esamus sunkumus galima įveikti arba sušvelninti suteikus tinkamą pagalbą.

Išvados

1. Išanalizavus literatūrą apie daugiakalbės aplinkos įtaką vaiko kalbos raidai, galima teigti, kad vaikai nuo mažens turėdami galimybę išmokti kelias kalbas, susiduria su kalbų interferencijos reiškiniu, kai viena kalba trukdo kitai. Kalbų išmokymo galimybės priklauso nuo vaiko psichinių savybių, kalbinių gebėjimų ir didelę įtaką turi kiekvienas suaugęs žmogus, esantis šalia vaiko. Juo daugiau ir įvairiau bendraujama su vaiku, juo tiksliau jis įsisavina fonetinę, žodyninę ir gramatinę kalbos sandarą. Be gero kalbos pavyzdžio ir nepakankamo rūpinimosi vaiko kalba, ji gali sutrikti, atsilikti ir vaikai patiria įvairių kalbos sunkumų. Kalbėdami jie daro tarties, kirčiavimo, leksikos, žodžių darybos, morfologinių ir sintaksės klaidų. Kartais galima įtarti esant sutrikimą.
2. Empirinio tyrimo metu, dauguma respondentų nurodė, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai dažnai turi daugiau kalbos sunkumų nei jų bendraamžiai. Kartais kalbos sunkumai lemia ir kitų dalykų mokymosi sunkumus, gali sukelti psichologinių problemų. Tačiau kai kurie mokiniai puikiai vartoja kelias kalbas ir su problemomis nesusiduria.
3. Tyrimo metu išaiškėjo, kad daugiakalbėje aplinkoje gyvenantys mokiniai dažniausiai netaisyklingai kirčiuoja žodžius, juos painioja, nesuvokia žodžių prasmės, sunkiai išreiškia mintis, kalba gramatiškai netaisyklingais sakiniais, netaisyklingai taria ir painioja kai kuriuos garsus.
4. Būdingiausios ilgųjų ir trumpųjų balsių (i-y, u-ū), dvibalsių ir balsių (uo-o; e, è, ie) painiojimo klaidos, pasitaikančios sakytinėje ir rašytinėje kalboje. Mokiniai ne tik painioja minėtus balsius ir dvibalsius, bet ir netaiko rašybos taisyklių: nerašo nosinių žodžio gale, neteisingai vartoja veiksmažodžių laikus, nederina linksnių. Daugumos respondentų nuomone, rašymo sunkumai žymiai dažnesni nei skaitymo ir reikia daugiau laiko skirti jų įveikimui.
5. Kalbos sunkumus pedagogai padeda mokiniams įveikti jau mokymosi proceso metu, taisydami kalbančiojo klaidas, užduotis pateikdami vaikui suprantama kalba. Daugumos pedagogų manymu, sunkumai savaime neišnyksta, kartais jiems įveikti reikalinga logopedo pagalba, padėtų ir papildomos pamokos, o esant kalbos sutrikimo požymiams, reikalingas Švietimo pagalbos ir Vaiko Gerovės specialistų įvertinimas bei rekomendacijos. Svarbu specialistų ir tėvų bendradarbiavimas.

Literatūra

1. Ambrukaitis, J. (2000). *Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, gimtosios kalbos ugdymas I klasėje*. Šiauliai: K.J. Vasiliausko įmonė.
2. Athanassiou, P.(2006). *The Application of Multilingualism in the European Union. Legal working paper No.2*.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/scplps/ecblwp2.pdf> (žiūrėta 2014-04-05).
3. Augis, R. ir kt. (Red) (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
4. Bendorienė, A., ir kt. (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtasis leidimas. Alma Litera. Vilnius.
5. Benesch, H. (2001). *Psichologijos atlasas I tomas*. Vilnius: Alma litera.
6. Budrienė, R.(2000). Komandinio darbo principų taikymas mokinių kalbos sutrikimams šalinti. *Specialusis ir socialinis ugdymas (tarptautinis aspektas)*. Mokslinės konferencijos medžiaga (p.31-35). Šiauliai.
7. Daugirdienė, I.(2003) Kalbos ir komunikacijos korekcija. *Vaikų raidos sutrikimai* (p. 294-308). Kaunas.
8. Daukšytė, J. (1987). *Organizuoto dvikalbystės formavimo pradinėse klasėse psichologiniai pagrindai*. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: PMTI.
9. Dovgialo, J. (2012) *Logopedo veiklos ypatumai ugdant vaikus iš daugiakalbės ir dvikalbės aplinkos*. Magistro darbas, Šiaulių universitetas.
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120913_100109-83311/DS.005.0.01.ETD (žiūrėta 2014-04-05).
10. Dudzinskienė, R., Kišonienė, R., Luneckienė A., Žičkienė, D. (2008). *Į pagalbą mokytojui ir mokyklai*. Vilnius: VIA RECTA.
11. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera.
12. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. Sud. J. Ambrukaitis *Specialiojo ugdymo pagrindai*. (p.295-310). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*, Kaunas: Šviesa.
14. Gedutienė, R. (2010). Fonologinio supratimo koncepcija pedagoginėje psichologijoje. *PSICHOLOGIJA* 2010 41.
<http://www.vu.lt/leidyba/dokumentai/zurnalai/PSICHOLOGIJA/PSICHOLOGIJA%202010%2041/7-17.pdf> (žiūrėta 2014-04-11).

15. Giedrienė, A., Monkevičienė, O. (1995). *Kodėl nemiela mokykla?* Vadovas mokytojams dirbantiems su mokymosi sunkumų turinčiais vaikais. Vilnius: Leidybos centras.
16. Giedrienė, R. (2011) *Specifiniai mokymosi sutrikimai ir vaiko socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
17. Giedrienė, R. (1986). *Pradinukų kalbėjimo sutrikimai*. Kaunas: Šviesa.
18. Glebuviene, V. (2002). Mokyklinė sambranda: Fizinio ir intelektualinio vaiko brandumo tėkmės sukūriai. *Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Priešmokyklinis ugdymas*. Straipsnių rinkinys (p. 27-34). Vilnius. Švietimo aprūpinimo centras.
19. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
20. Gružaitė, V. (2000). Socialiniai psichologiniai veiksniai, lemiantys sulėtėjusią kalbos raidą. *Specialusis ir socialinis ugdymas (tarptautinis aspektas)*. Mokslinės konferencijos medžiaga (p.50-56). Šiauliai.
21. Hallahan, D.P., Kauffman, J.M. (2003). *Ypatingieji mokiniai*. Specialiojo ugdymo įvadas. Alma litera
22. Hint, M. (1989). Be rožinių akinių žvelgiant į dvikalbystę. *Mintys apie gimtąją kalbą* (p.50--70). Vilnius: Mokslas.
23. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V. (2011). *Tėvų ir vaiko interakcijos metodas. Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Šiauliai.
24. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V., Luneckienė, A. (2010). *Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams*. Vilnius.
25. Jacikevičius, A. (1970). *Daugiakalbystės psichologija*. Vilnius: Mintis.
26. Jašinskytė, I., Geležinienė, R., Aidukienė, T. (2011). *Dvikalbio ir daugiakalbio vaiko ugdymo proceso modeliavimas multikultūriniu aspektu*.
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2011~ISSN_1648-8776.N_2_31.PG_42-50/DS.002.0.01.ARTIC (žiūrėta 2014-04-11).
27. Kabošytė, I. (2006) *Nuo mažens - daugiakalbiai*
http://www.delfi.lt/gyvenimas/namai_ir_seima/nuo-mazens-daugiakalbiai.d?id=11628985#ixzz2y0hj7yri (žiūrėta 2014-04-04).
28. Kaffemanas, R. (1998). *Suvokimo psichologijos pagrindai*. Šiauliai: ŠU leidykla.
29. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
30. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)* Vadovėlis. Šiauliai: Lucilijus.
31. Kriaučiūnienė, R. (2013). *Užsienio kalbų mokymosi galimybės ir daugiakalbystės kultūra*.

- http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCsQFjAA&url=http%3A%2F%2Feffective-learning.eu%2Fflt%2Fwp-content%2Fuploads%2F2013%2F01%2FDAugiakalbyste-LT.ppt&ei=XYhVU8r1A4ap7Qb6iYGgCO&usg=AFQjCNEoXhAhd10edq1Xc94VogdSqc_x9w&bvm=bv.65177938,bs.1,d.bGE (žiūrėta 2014-04-07).
32. Matuzevičienė, A. (2000) Kalbų interferencija kaip rašytinės kalbos sutrikimų veiksnys. *Specialusis ir socialinis ugdymas (tarptautinis aspektas)*. Mokslinės konferencijos medžiaga (p.82-85). Šiauliai.
33. Mazolevskienė, A., Monkevičienė, O. (2011) *Kaip ugdyti migrantų vaikus lietuvių kalba veikiančiose grupėse*.
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/kaip-ugdyti-migrantu-vaikus-lietuviu-kalba-veikianciose-grupese/3693> (žiūrėta 2014-04-05).
34. Mazolevskienė, A. (2011) *Šeimoje dvikalbis vaikas*.
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/seimoje--dvikalbis-vaikas/779> (žiūrėta 2014-04-06).
35. Pobrein, V. (2006) *Vaikų turinčių specialiųjų poreikių, skaitymas ir literatūrinis ugdymas II-IV klaseje*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
36. Poškienė, A. Juzelėnienė, (2011) *CTCES projektas: daugiakalbystė, dvikalbystė ir socialinė realybė*.
http://www.kalbos.lt/zurnalai/18_numeris/11.pdf (žiūrėta 2014-05-10).
37. Pupkis, A.(1980). *Kalbos kultūros pagrindai*. Vilnius: Mokslas.
38. Stasiūnaitė J. (2000). *Dvikalbystė ir jos problemos ikimokykliniame amžiuje*. Žvirblių takas, 5 (33), p. 34-38.
39. Smirnova S. (2013). *Daugiakalbystė šeimoje. Pokalbis su humanitarinių mokslų daktare, VDU lektore Ingrida Balčiūniene*. Ateitis
<http://ateitieszurnalas.lt/index.php/lt/main/newpage/simona-smirnova-daugiakalbyste-s> (žiūrėta 2014-04-14).
40. Unčiūrys, J. (1988). *Vaikų kalbos trūkumai ir jų šalinimas*. Kaunas: Šviesa.
41. Vabalas – Gudaitis, J. (1989). Svetimų kalbų mokymas ir dvikalbiškumas vaikystėje. *Mintys apie gimtąją kalbą*. (p.43--50). Vilnius: Mokslas.
42. Vilkienė, L. (2011) *Ar dvikalbystė dvikultūrės tapatybės laidas?*
http://www.kalbotyra.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2012/01/Kalbotyra_63_115-129.pdf (žiūrėta 2014-04-15).
43. 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317 Įsakymas. *Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius*

tvarkos aprašo patvirtinimo.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404013&p_query=&p_tr2=

(žiūrėta 2014-02-02).

44. 2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pradinio ugdymo programos bendrasis ugdymo planas (2013). Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius: ŠCA.
45. Wirth, G. (1999). Sprachstörungen, Sprechstörungen, Kindliche Hörstörungen. *Lehrbuch für Ärzte, Logopäden und Sprachheilpädagogen*. Köln.
46. Барт, К. (2006). *Трудности в обучении. Раннее предупреждение*. Москва: Академия.
47. Волкова, Л. С. (2007). *Логопедия*. Москва: Владос.
48. Кудрова, Т. (2014). *Игра, как средство формирования фонематических процессов у старших дошкольников с билингвизмом*. Multilingualism and multiculturalism: opportunities and challenges in a contemporary speech-language therapy. 1st Congress of Baltic Speech and Language Therapists. Riga.
49. Pičukāne, Ē. (2014). *Билингвальное образование как возможность интеграции ребёнка с особыми потребностями в изучении языка*. Multilingualism and multiculturalism: opportunities and challenges in a contemporary speech-language therapy. 1st Congress of Baltic Speech and Language Therapists. Riga.
50. Полушкина, Н. Н. (2010). *Диагностический справочник логопеда*. Москва: Астрель.

Žydrė Šiekštelienė
**SPEECH DISORDER AND LANGUAGE DIFFICULTIES OF STUDENTS FROM
MULTILINGUAL ENVIRONMENT**

The Bachelor Theses

Summary

This paper analyses speech disorders and difficulties of students from multilingual environment.

The subject of the study was 51 primary school teachers, 17 teachers of the Lithuanian language who teach 5th – 8th formers and 4 speech therapists who work at school.

Speech disorders and difficulties of students from multilingual environment have been identified using the method of questionnaire. Speech therapists have been interviewed in order to receive comprehensive responses and precise attitude towards this phenomenon. Quantitative and qualitative methods have been combined analysing the data of the research. The statistical analysis of the data includes the remarks of speech therapists, pictorial teachers' and students' written work samples.

The study states that multilingual environment can sometimes have a negative influence on children's speech development. Most respondents pointed that the students from multilingual environment have speech difficulties more often because of the language interference. Their speech is wrong grammatically. Moreover, they use in their speech words from different languages, put the stress incorrectly, mispronounce long and short vowels and diphthongs (i-y; u-ū; uo-o; e, è, ie). It causes difficulties in reading and writing. The respondents think that writing difficulties occur more often.

The multilingual environment does not determine disorders. It can only be one of the reasons of speech disorders but not the essential one.

The teachers help the students with speech difficulties. They correct the mispronunciation and explain the tasks accessibly. Most respondents think that it is impossible to get rid of these problems without the help of the speech therapists. It is necessary to receive education aid and child welfare boards assessments and their recommendations in case of identifying disorders.

It is undoubtedly true that the students from multilingual environment have speech difficulties more often than disorders.

PRIEDAI

Anketos pedagogams pavyzdys

Gerbiami Pedagogai,

Šiuo tyrimu siekiu išsiaiškinti, kokie *kalbos sunkumai ir sutrikimai* būdingi mokiniams, gyvenantiems *daugiakalbėje aplinkoje* ir besimokantiems lietuviškose bendrojo lavinimo mokyklose. Anketa anoniminė. Tyrimui reikalingi apibendrinti rezultatai, kurie bus panaudoti bakalauro darbe. Jūsų nuomonė man labai svarbi. Iš anksto dėkoju už atsakymus.

Šiaulių Universiteto studentė Žydrė Šiekštelienė.

Atsakymus žymėkite taip	X
-------------------------	---

1. Informacija apie respondentą

1. Jūs esate	moteris		vyras	
2. Jūsų amžius				
3. Pedagoginio darbo stažas				
4. Jūsų dėstomas dalykas				
5. Su kelintos klasės mokiniais dabar dirbate?				

2. Informacija apie klasę (-es)**3. Kaip suprantate sąvokas?**

1. Kiek mokinių yra Jūsų klasėje (klasėse) ?		Daugiakalbė aplinka-
2. Kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje?		
3. Kiek mokinių iš daugiakalbės aplinkos turi kalbos sunkumų ar sutrikimų?		
4. Kiek iš jų lanko logopedines pratybas?		Kalbos sunkumai-
5. Kokias kalbas jie vartoja šeimoje ir tarpusavyje? (Pažymėkite 1-3 tinkamus atsakymus.)		Kalbos sutrikimai-
<i>Lietuvių-rusų</i>	<i>Lietuvių-lenkų-rusų</i>	
<i>Lietuvių-lenkų</i>	<i>Lietuvių-lenkų-baltarusių</i>	
<i>Lietuvių-anglų</i>	<i>Lietuvių-rusų-baltarusių</i>	
Kita....		

4. Daugiakalbė aplinka, Jūsų manymu, turi įtakos vaiko kalbos raidai?

Visada   Dažnai   Kartais   Retai   Niekada

5. Kas būdinga, Jūsų nuomone, daugiakalbėje aplinkoje gyvenantiems mokiniams?

Teiginiai	Atsakymai	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Jie turi daugiau kalbos sunkumų negu kiti klasės mokiniai.						
Jie turi daugiau kalbos sutrikimų negu kiti klasės mokiniai.						
Žino kelias kalbas, bet tai netrukdo gerai mokėti lietuvių kalbos						
Turi skaitymo sunkumų						
Turi rašymo sunkumų						
Turi mokymosi sunkumų įvairių dalykų pamokose						
Kalbėdami jaučia emocinę įtampą						
Kita.....						

6. Kokie požymiai, Jūsų nuomone, būdingi daugiakalbių mokinių sakytinei kalbai ?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Sunkiai išreiškia savo mintis						
Netaisyklingai taria kai kuriuos garsus						
Netaisyklingai kirčiuoja <i>Pvz:</i>						
Skurdus žodynas						
Kalba gramatiškai netaisyklinga <i>Pvz:</i>						
Nesuvokia žodžių reikšmės						
Painioja žodžių reikšmes <i>Pvz:</i>						
Kalboje vartoja kelių kalbų žodžius <i>Pvz:</i>						
Kalba mikčiodami						
Kita.....						

7. Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios daugiakalbių mokinių skaitymo klaidos?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Painioja panašias raides						
Keičia raides vietomis						
Praleidžia raides, skiemenis, žodžius						
Spėja žodžio pradžią ar pabaigą						
Skaito lėtai						
Nepaiso žodžių skiemenų ribų						
Nejaučia sakinio ribų						
Nesupranta perskaitytų žodžių (teksto) prasmės						
Kita.....						

8. Kokios dažniausios, Jūsų nuomone, daugiakalbių vaikų rašymo problemos?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Sutrumpina žodžius						
Painioja optiškai panašias raides						
Prašo nereikalingas raides, skiemenis						
Nemoka taikyti rašybos taisyklių						
Sunkiai perteikia mintis raštu						
Painioja ilguosius ir trumpuosius balsius						
Painioja priebalsius						
Painioja dvibalsius ir balsius						
Praleidžia minkštumo ženklą						
Kita.....						

9. Kokios dažniausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių balsių ir dvibalsių painiojimo (keitimo) klaidos?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
uo - o painiojimo klaidos						
i - y painiojimo klaidos						
u - ū painiojimo klaidos						
e, ė, ie painiojimo klaidos Pvz						
Keičia o į a Pvz:						
Kita....						

10. Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios priebalsių painiojimo ir keitimo klaidos?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Skardžių ir duslių priebalsių painiojimas Pvz.:						
Minkština priebalsius, kai reikia tarti kietai						
Kitos priebalsių (š, s, ž, z, č, c, dz, dž.....) keitimo klaidos. Pvz:						
d keičia į dz ; Pvz.:						
t keičia į c Pvz.:						
Kita....						

11. Kokios dažniausios daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių mokinių gramatinės klaidos?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Nederina būdvardžių ir daiktavardžių galūnių Pvz.:						
Supanašėjusių priebalsių rašybos klaidos						
Nerašo nosinių a, e, i, u žodžio gale						
Rašo ia vietininko linksnyje						
Veiksmažodžių esamajame laike rašo e						
Kreipdamiesi vartoja vardininko linksnį						
Netiksliai vartoja veiksmažodžių laikus Pvz.:						
Netaisyklingas prielinksnių ir priesagų vartojimas Pvz.:						
Netaisyklinga žodžių tvarka sakinyje Pvz.:						
Kita.....						

12. Kaip padedate mokiniams įveikti kalbos sunkumus mokymosi procese?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	<i>Visada</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Kartais</i>	<i>Retai</i>	<i>Niekada</i>
Verčiate kai kuriuos neaiškius žodžius						
Dirbate papildomai per pertraukas ar po pamokų						
Išaiškinate užduotis vaikui suprantama kalba						
Visada taisote kalbančiojo klaidas						
<i>Kita.....</i>						

13. Ką manote apie kalbos problemų įveikimą?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku.
Kalbos <i>sunkumai</i> vaikui augant savaime <i>išnyksta</i>						
Kalbos <i>sutrikimai</i> vaikui augant <i>švelnėja</i>						
Mokiniai, lankę logopedines pratybas, daro <i>mažiau</i> rašybos klaidų, negu nelankę jų						
Mokiniai, lankantys logopedines pratybas, kalbos problemas įveikia <i>per trumpesnį</i> laiką						
<i>Kita.....</i>						

14. Kas svarbu efektyviam daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių vaikų lietuvių kalbos ugdymui ?

<i>Teiginiai</i>	<i>Atsakymai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku.
Vaiko įvertinimas švietimo pagalbos tarnyboje ir rekomendacijos						
Vaiko įvertinimas Vaiko gerovės komisijoje ir rekomendacijos						
Specialiojo pedagogo pagalba mokiniams						
Nuolatinė logopedo pagalba mokiniams						
Papildomos lietuvių kalbos pamokos						
Taisyklinga šeimos narių kalba						
Komandinis tėvų ir dirbančių specialistų darbas						
<i>Kita.....</i>						

Dėkoju už atsakymus.

Interviu klausimai logopedams

- Kiek metų dirbate logopede? Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?
- Kiek mokinių lanko Jūsų vedamas logopedines pratybas. Kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje?
- Kokias kalbas jie žino?
- Ar, Jūsų manymu, daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai?
- Kokių sutrikimų ir kalbos sunkumų turi mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje?
- Kokios Jūsų nuomone dažniausios garsų painiojimo klaidos?
- Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios mokinių skaitymo klaidos?
- Kokios daugiakalbių vaikų rašymo problemos?
- Ką patartumėte mokytojams, dirbantiems su daugiakalbiais vaikais.

Interviu protokolai

Log 1

1. Kiek metų dirbate logopede? Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

Pradėjau dirbti 2004 metais. Šiomet dešimt metų kaip dirbu. Turiu vyr. kategoriją, gal reiktų pagyvoti apie metodininko.

2. Kiek mokinių lanko Jūsų vedamas logopedines pratybas. Kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje?

Mano logopedines pratybas lanko 56 mokiniai. Jie visi pradinukai. Tik 16 mokinių ateina iš daugiakalbės aplinkos. Tačiau jie turi problemų dėl pažinimo procesų sutrikimų, o daugiakalbė aplinka galbūt sustiprina problemas, o kiti 6 vaikučiai turi tik kai kurių sunkumų

3. Kokias kalbas jie žino?

Jie kalba namuose rusų kalba, o vienas iš jų dar ir baltarusių, nes važiuoja pas močiutę, kuri gyvena Lentupyje.

4. Ar, Jūsų manymu, daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai?

Manau šiek tiek turi. Juk viskas, kas mus supa turi įtakos. Tačiau šiaip jie labai linksmi, temperamentingi. Kalba pvz.: Padėkite padaryti namų darbus, nes „babcia serga, o mama govorit po ruski." Tai pastoviausia mano klientė. Jai sunku padaryti namų darbus, nes ji nesupranta daugelio žodžių prasmės, jai sunku reikšti mintis, todėl tenka padėti.

5. Kokių sutrikimų ir kalbos sunkumų turi mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje?

Jie painioja kai kuriuos garsus, nes lietuvių kalba yra sunki, turi skaitymo ir rašymo problemų, kalboje daug rusicizmų. Daugiakalbystė lemia kai kuriuos kalbos sunkumus. bet tai tik pavieniai atvejai. O gabus vaikas greitai susidoroja su savo problemomis. Manau daugiausia problemų jie turi rašydami.

6. Kokios jūsų nuomone dažniausios garsų painiojimo klaidos?

Mano pratybas lankantys daugiakalbiai painioja uo-o, e, é, ie. (dona, obolys, odas) Su dviem berniukais jau ketvirtus metus dirbu, o pažanga nelabai jaučiasi. Išstart ištaria gerai, bet kai reikia išskirti arba parašyti, vėl problematiška.

7. Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios mokinių skaitymo klaidos?

Skaitymo problemos nėra specifinės. Daugiakalbiai vaikai skaito pakankamai gerai, tik nesupranta kai kurių žodžių prasmės tenka aiškinti.

8. Kokios daugiakalbių vaikų rašymo problemos?

Jiems būdingi akustinės disgrafijos ir semantinės disgrafijos bruožai.

9. Ką patartumėte mokytojams, dirbantiems su daugiakalbiais vaikais.

Patarčiau apsišarvuoti kantrybe ir padėti vaikui įveikti iškilusius sunkumus: verčiant žodžius, aiškinant jų prasmę, lėčiau diktuoti. Šiaip dauguma sunkumų savaime išnyksta, nes vaikai girdi taisyklingą mokytojos kalbą.

Log 2

1. Kiek metų dirbate logopede? Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

Rudenį apsigyniau metodininko kvalifikacinę kategoriją. Dirbu 18 metų.

2. Kiek mokinių lanko Jūsų vedamas logopedines pratybas. Kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje?

Dirbu puse etato turiu 30 vaikų, iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje. 8

3. Kokias kalbas jie žino?

Rusų, lenkų, turiu vieną vaiką, kuris žino anglų kalbą.

4. Ar, Jūsų manymu, daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai?

Manau, kad dažniausiai turi.

5. Kokių sutrikimų ir kalbos sunkumų turi mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje?

Manau, kad aš daugiau problemų turiu su vienkالبiais, negu su daugiakالبiais mokiniais. Taip, daugiakالبiai painioja balsius, priebalsius, nederina žodžių sakinyje. Tačiau pavieniai atvejai ir jie susitvarko.

6. Kokios jūsų nuomone dažniausios garsų painiojimo klaidos?

Ilgieji balsiai, dvibalsiai, ypač uo, ie.

7. Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios mokinių skaitymo klaidos?

Ypatingų skaitymo problemų susijusių su daugiakالبystės reiškiniu nepastebėjau. Tik pavieniai atvejai, kad vaikai painioja raides. Tai nutinka, kai vaikai ateina jau išmokę skaityti rusiškai ar lenkiškai, tada jie painioja raides: u-y, p-r, n-h neskiria e, é, ie. Dabar turiu vieną įdomų berniuką, kuris kelis metus gyveno Airijoje ir lankė anglų darželį. Jis visur,, j" skaito kaip dž. turiu berniuką, (jonas joja. Džonas - džodža), a skaito kaip i.

8. Kokios daugiakالبių vaikų rašymo problemos?

O rašymo problemos ryškiausios. Neskiria dvibalsių, ilgųjų trumpųjų balsių, nerašo nosinių.

9. Ką patartumėte mokytojams, dirbantiems su daugiakالبiais vaikais.

Patarčiau drąsiau konsultuotis, jei iškyla problemų. Kiekvienas atvejis individualus, todėl ir dirbti reiktų individualiai, ką logopedas ir specialusis pedagogas gali, o mokytojas dirbdamas su dvidešimčia vaikų neturi tokios galimybės. Nors logopedei girtis ir netinka, bet manau, kad padėti galėčiau daugiau, juk su daugiakالبyste susijusios problemos švelnėja, ar visai išnyksta. Dažnas kitakالبis mokinyš netaisyklingai taria ilguosius – trumpuosius balsius, dvibalsius, balses e – é, todėl labai svarbu kuo anksčiau pradėti tikslinti balsių tarimą, turtinti žodyną ir lavinti visą kalbos sistemą.

Log3.

1. Kiek metų dirbate logopede? Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

Esu vyr. logopedė. Dirbu 26 metus.

2. Kiek mokinių lanko Jūsų vedamas logopedines pratybas. Kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje?

Pratybas lanko apie 60 vaikų, iš jų gal 25 daugiakalbiai, tačiau ne vien daugiakalbė aplinka lemia jų problemas. Gal 16 turi specifinio pažinimo sutrikimų.

3. Kokias kalbas jie žino?

Be lietuvių kalba namuose dažniausiai lenkų kalba.

4. Ar, Jūsų manymu, daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai?

Didžiausią įtaką turi lenkų kalba. Nes turbūt Pabradėje ir gyvena daugiau lenkų nei lietuvių.

5. Kokių sutrikimų ir kalbos sunkumų turi mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje?

Vaikai turi kalbos sunkumų. Kalba vartodami lenkiškus žodžius, pridėdami lietuviškas galūnes (Kvietkai, trutuaras) painioja balsius ir dvibalsius, kai kuriuos priebalsius

6. Kokios jūsų nuomone dažniausios garsų painiojimo klaidos?

Painioja uo-o. e, è, ie, ei, minkština priebalsius, ypač l (Laukas-liaukas, kaulas-kaulias) Painioja š, s, č Manau tai vyksta dėl nepakankamai išlavėjusios foneminės klausos.

7. Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios mokinių skaitymo klaidos?

Prastai kirčiuoja, nejaučia sakinio ribų, perskaityto teksto nesupranta, bet tokių klaidų daro ir vienakalbiai vaikai.

8. Kokios daugiakalbių vaikų rašymo problemos?

Su rašymu ir yra daugiausia problemų. Painioja uo-o. e, è, ie, ei. būdinga akustinė ir semantinė disgrafija.

9. Ką patartumėte mokytojams, dirbantiems su daugiakalbiais vaikais.

Patarčiau, kad į tėvų susirinkimą kviestųsi logopedą, kuris įtikintų, kad reikia tvarkyti jiems būdingas problemas, nes man atrodo, kad tik nedidelė mažuma ateina į pratybas. Galvoja, kad logopedas turi dirbti tik jei netariama r ar ž, o balsių painiojimo problemos tėvai nemato, o ir dauguma vaikų į savo bėdą nekreipia dėmesio. O patiems mokytojams negailėti savo laiko ir pasistengti vaikui paaiškinti užduotį suprantamai, išversti kai kuriuos žodžius, pagal galimybes taisyti kalbančiojo klaidas.

Log4.

1. Kiek metų dirbate logopede? Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

Dirbu 27 metus ir turiu metodininko kvalifikacinę kategoriją.

2. Kiek mokinių lanko Jūsų vedamas logopedines pratybas. Kiek iš jų gyvena daugiakalbėje aplinkoje?

Ateina 60 mokinių. Jie visi pradinukai. 31 mokinys iš daugiakalbės aplinkos.

3. Kokias kalbas jie žino?

Žino rusų kalbą.

4. Ar, Jūsų manymu, daugiakalbė aplinka turi įtakos vaiko kalbos raidai?

Mano pratybas lankantys vaikai turi problemų ne tik dėl daugiakalbės aplinkos įtakos. 12 iš jų turi intelekto sutrikimą, bet kelių kalbų girdėjimas namuose, kai ir šiaip sunku susigaudyti, kas kur vyksta, tikrai dar labiau supainioja. Turiu mergaitę, kuri tiks prieš du mėnesius atvažiavo iš Rusijos gyventi į Lietuvą. Ji nuovoki, su ja tiesiog mokomės naujos kalbos, tenka pačiai prisiminti rusų kalbą.

5. Kokių sutrikimų ir kalbos sunkumų turi mokiniai, gyvenantys daugiakalbėje aplinkoje?

Daugiakalbiai vaikai painioja garsus, jiems trūksta žodžių išsireikšti, daro daug rašybos klaidų, manau dėl nepakankamai išlavėjusios foneminės klausos. Noderina linksnių kalba: Pustynėj ganyti zebra, prastai vartoja priešdėlius „šaliką usirišau įkakilą“

6. Kokios jūsų nuomone dažniausios garsų painiojimo klaidos?

Mano pratybas lankantys daugiakalbiai painioja uo-o. e, é, ie, ei, vienas vaikas keičia o į a, manau tai rusų kalbos įtaka (kapustas, krakadilas,)

7. Kokios, Jūsų nuomone, dažniausios mokinių skaitymo klaidos?

Daugiakalbiai vaikai skaito neprasčiau už vienakalbius. Kartais nejaučia skiemenų ribų, nelieka pakankamai gerai, tik nesupranta kai kurių žodžių. Mergaitė Ina išmokusi abėcėlės raidžių bando skaityti, tik aišku nesupranta, ką skaito. Mama ruošiasi jai samdyti mokytoją, kuris ją papildomai moko lietuvių kalbos

8. Kokios daugiakalbių vaikų rašymo problemos?

Rašymo problemos ilgalaikės. Rašydami jie painioja ilguosius ir trumpuosius balsius, dvibalsius ei, ie, balsius e, é, ie, nejaučia, kada o -uo, painioja skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius (Netinkama žodžių tvarka sakiniuose.)

Pagal logopedinę terminiją tai būtų akustinės disgrafijos bruožai.

9. Ką patartumėte mokytojams, dirbantiems su daugiakalbiais vaikais.

Kai mokytojai su vaikais rašo diktantą, patarčiau kai kurių klaidų tam tikrą laiką neskaičiuoti, o rašinėlyje daugiau vertinti mintis.